

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Sociální a charitativní práce

Ivana Nevrlá

*Život dětí na ubytovně z pohledu pracovníků Nízkoprahového
zařízení pro děti a mládež*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2019

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Olomouci dne

.....

Ivana Nevrlá

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla srdečně poděkovat své vedoucí práce Mgr. Haně Šlechtové PhD. za její odborné vedení a cenné rady, které mi během psaní mé práce poskytovala. Také bych chtěla poděkovat všem pracovníkům vybraného Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež za ochotu poskytnout rozhovory potřebné pro realizaci mého výzkumu. Poděkování patří rovněž mé rodině, přítelovi a přátelům za jejich podporu. Velké díky patří též za pomoc Boží při psaní mé práce.

Obsah

Úvod	5
1 Problematika ubytoven a sociálního bydlení v souvislosti s dětmi v ČR	7
1.1 Postavení sociálně znevýhodněných rodin s dětmi na trhu s byty v ČR	7
1.2 Problematika sociálního bydlení	11
1.3 Problematika komerčních ubytoven	14
2 Sociální fungování dětí školního věku a dospívajících.....	18
2.1 Definice pojmu „sociální fungování“	18
2.2 Nároky prostředí v souvislosti s výkonem sociálních rolí.....	19
2.3 Potřeby dítěte v průběhu školního věku a dospívání jako podmínka sociálního fungování.....	20
2.3.1 Specifické potřeby dětí raného a středního školního věku	21
2.3.2 Specifické potřeby dětí v období dospívání	23
3 Oblasti možných sociálních dopadů života dětí na ubytovně a související rizika .	25
3.1 Zdravotní stav	25
3.2 Rodinné prostředí	25
3.3 Chování a způsob trávení volného času	26
3.4 Role mezi vrstevníky a ve společnosti	27
3.5 Vzdělání.....	27
4 Metodologie výzkumu	29
4.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka.....	29
4.2 Popis použitých metod.....	29
4.2.1 Výzkumná metoda	30
4.2.2 Metoda výběru výzkumného souboru	30
4.2.3 Metoda a technika získávání dat.....	31
4.3 Popis výzkumného souboru.....	31
4.4 Způsob zpracování a analýzy dat.....	32

4.5	Etika výzkumné práce	33
5	Výsledky výzkumu a diskuze	35
5.1	Zázemí ubytovny a jeho vliv na život dětí	35
5.1.1	Nedostatek soukromí a osobního prostoru na ubytovně a jeho vliv na život dítěte	36
5.1.2	Čistota na ubytovně	40
5.1.3	Teplo na ubytovně	41
5.2	Život dětí v komunitě ubytovny a mimo ni	42
5.2.1	Děti v komunitě lidí na ubytovně	42
5.2.2	Postavení dětí z ubytovny mezi ostatními klienty NZDM	47
5.2.3	Postavení dětí z ubytovny ve společnosti	49
5.3	Rodinné zázemí dětí na ubytovně.....	51
5.3.1	Výchovný styl rodičů a jeho vliv na sociální fungování dětí	53
5.3.2	Chování a aktivita dětí v NZDM	54
5.3.3	Patologické jevy	57
5.3.4	Cíle a vize dětí do budoucna.....	60
5.3.5	Vztah dětí z ubytovny a jejich rodičů ke vzdělání.....	62
	Závěr.....	66
	Bibliografický seznam.....	70

Úvod

„Mít domov může být chápáno jako: mít slušné obydlí (prostor) způsobilé k naplňování potřeb dané osoby a její rodiny (fyzická doména), mít možnost uchovat si soukromí a udržovat společenské vztahy (sociální doména) a mít výlučné vlastnictví, jistotu užívání a právní nárok (právní doména).“ (FEANTSA [online])

Jsou opravdu uvedené domény v českém prostředí v dostatečné míře uspokojovány v souvislosti s životem rodiny na ubytovně? Mohou poskytovat ubytovny skutečný domov pro zdravý vývoj a výchovu dětí?

Když se zamyslím nad těmito otázkami a současném postavení nízkopříjmových rodin na trhu s byty, myslím, že tyto domény nejsou v českém prostředí v dostatečné míře uspokojovány. Rodiny většinou nemají z důvodu své nedostatečné příjmové situace možnost si dovolit standartní bydlení na trhu s byty, které by odpovídalo uvedené charakteristice domova. Z tohoto důvodu rodiny zpravidla končí v nestandardních formách bydlení, do kterých mimo jiné patří také ubytovny. Finance, které rodina investuje na zaplacení bydlení v ubytovně, mnohdy neodpovídají jeho kvalitě. Nepříznivou situaci sociálně vyloučených rodin z bydlení by mohl vyřešit zákon o sociálním bydlení, který v ČR stále chybí. Zákon by pomohl sociálně vyloučeným rodinám na určité období zajistit standart, kterého na ubytovně nedosahují, a tak je podpořit v úsilí o lepší bydlení a zajistit vhodné podmínky pro vývoj dětí. Důležitá je v tomto ohledu především sociální práce, s jejíž podporou by si rodiny mohly standartní bydlení udržet. Možnou podporu ze strany sociálních pracovníků by mohl zajistit právě zákon o sociálním bydlení.

V rámci své školní praxe ve 2. ročníku, kterou jsem absolvovala v Azylovém domě pro matky s dětmi a v sociálně aktivizačních službách pro rodiny s dětmi, jsem mohla přijít do styku se sociálně vyloučenými rodinami, které během žily na ubytovnách. Také jsem měla možnost dostat se přímo do prostředí ubytoven a poznat nedostatečné podmínky, ve kterých tyto rodiny žijí a ve kterých jsou jejich děti vychovávány. Tyto podmínky, ve kterých děti každodenně pobývají jsou dle mého názoru naprosto nevyhovující např. pro řádné plnění školních povinností dětí a jejich školní přípravu. Dle mého názoru může mít bydlení na ubytovně značný vliv na to, jak bude dítě sociálně fungovat.

Moje osobní zkušenosti mě motivovaly natolik, že jsem se rozhodla ve své bakalářské práci hlouběji věnovat právě tématu života dětí na ubytovně a dát si za cíl své práce z pohledu

pracovníků NZDM zjistit, jak se život dětí na ubytovně promítá do jejich sociálního fungování. K výběru daného tématu mě motivoval také fakt nedostatku odborných prací a výzkumů zabývajících se danou problematikou. Tato skutečnost je pro mě výzvou pro přínos bližších informací k dané problematice.

V teoretické části své práce se budu nejprve podrobněji zabývat problematikou ubytoven a sociálního bydlení v souvislosti s rodinami s dětmi. Poté se budu věnovat samotnému sociálnímu fungování dětí školního věku a dospívajících. V závěru teoretické části bych chtěla uvažovat nad možnými sociálními dopady života dětí na ubytovně promítajícími se do jednotlivých oblastí sociálního fungování. Druhou část mé bakalářské práce bude tvořit samotný empirický sociální výzkum. Výzkum realizuji prostřednictvím moderovaného rozhovoru (interview), který je jednou z metod kvalitativního výzkumu.

Pro teoretickou část práce budu čerpat nejen z literatury týkající se oboru sociální práce, ale také z oblasti vývojové psychologie a bydlení. Významným zdrojem pro mě bude i odborný časopis Sociální práce. Výchozími prameny pro mě budou především zákony, koncepce a strategie týkající se bydlení, vzdělávání a ochrany dětí v ČR.

1 Problematika ubytoven a sociálního bydlení v souvislosti s dětmi v ČR

V následující kapitole bych se nejprve chtěla zabývat postavením sociálně znevýhodněných rodin s dětmi na trhu s byty v ČR. V první řadě se budu věnovat právu rodin na bydlení a jeho naplňování. Následně zhodnotím situaci sociálně znevýhodněných rodin s dětmi na trhu v kontextu s bydlením. Dále popíši problematiku extrémního sociálního vyloučení v oblasti bydlení – problematiku bezdomovectví neboli bytové nouze rodin. Také se budu zabývat možnými nástroji, skrze které stát uplatňuje pomoc těmto rodinám. Poté se budu zabývat samotným stavem systému sociálního bydlení v ČR jakožto jednoho z nástrojů pomoci. Na závěr se budu věnovat bydlení na ubytovnách, a to především s důrazem na život dětí užívajících tuto nestandardní formu bydlení.

1.1 Postavení sociálně znevýhodněných rodin s dětmi na trhu s byty v ČR

Každá rodina s dětmi by měla mít právo na důstojné bydlení, a to rovnocenně bez rozdílu. Právo na bydlení je na mezinárodní úrovni deklarováno v řadě právních dokumentů, které se zabývají sociálními, hospodářskými a kulturními právy. (Tučková, 2015, s. 14) V právních dokumentech České republiky však není nikde přímo vyjádřena garance státu za přiměřené bydlení svých občanů. Nicméně povinnost státu vůči občanům vyplývá z ratifikovaných mezinárodních smluv. (Loebe, 2016 [online])

Dle názoru Štěpána Ripky (2017 [online]), předsedy Platformy pro sociální bydlení, právo na bydlení v České republice není v dostatečné míře naplňováno. V České republice totiž převládá názor, že by občané měli nejdříve pracovat a až z dosaženého výdělku si důstojné bydlení zasloužit. Tento názor v České republice sdílí především někteří představitelé politických stran. Bydlení by však mělo být nahlíženo jako potřeba, kterou je nutné uspokojovat, aby mohl člověk správně fungovat ve společnosti. Se stejnou myšlenkou přichází také Katharine Gale (2018 [online]), americká odbornice na bytovou nouzi a bezdomovectví.

Postavení rodin s dětmi na trhu s byty se liší v závislosti na finančních prostředcích dané rodiny a dovednostech potřebných k zajištění či udržení bydlení. Rodiny v tíživé finanční situaci či s nedostatkem potřebných dovedností mají ztížený přístup k získání vyhovujícího standardního bydlení na trhu s byty. (MPSV, 2013, s. 5) Tíživá finanční situace je často spojena

s nutností splácet dluhy či s dlouhodobou nezaměstnaností. Uvedenou skutečnost potvrzuje např. Kunstová (2016 [online]) a MPSV (2014, s. 40).

Z výzkumů vyplývá, že většina sociálně znevýhodněných osob volí nájemní formu bydlení namísto vlastního bydlení. Je tomu tak z toho důvodu, že vlastní bydlení je pro rodiny v tíživé finanční situaci nedostupné. (MPSV, 2015, s. 28) Platforma pro sociální bydlení ([online]) uvádí, že v ČR máme 4. nejvyšší náklady na vlastní bydlení v EU. Hůře dostupným se stává také bydlení v nájemní formě, jelikož se jeho ceny stále zvyšují. Dle Platformy pro sociální bydlení ([online]) se ceny za nájem zdražují 2x rychleji v porovnání s růstem mezd.

Při získání standartního bydlení v nájemní formě se však pro tyto rodiny vyskytují i další překážky. Překážkou v přístupu k standartnímu bydlení v nájemné formě na komerčním trhu s byty je pro tyto rodiny úhrada kauce pronajímateli bytu. Tato kauce je vzhledem ke špatné finanční situaci těchto rodin neúměrně vysoká, většinou ve výši dvojnásobku nájmu. (Kunstová, 2016 [online]) O dané překážce v přístupu k nájemní formě bydlení se zmiňuje např. i MPSV (2016). Další překážkou v přístupu ke standartnímu nájemnímu bydlení může být pro rodiny s dětmi vnímání určitého rizika jejich ubytování ze strany pronajímatelů. Tato diskriminace rodin s dětmi dle Mikeszové a Luxe (2013, s. 44) přichází hlavně ze strany drobných pronajímatelů, kteří v ČR vlastní většinu nájemních bytů. Rizikovost zájemců o bydlení pronajímatelé přitom posuzují zejména na základě svých předsudků.

Pro mnohé ze sociálně znevýhodněných rodin se kvůli uvedeným překážkám často nenaskytuje možnost standartního bydlení, a proto volí bydlení v nestandardních formách jako jsou např. ubytovny. O těchto rodinách s dětmi můžeme pojednávat jako o sociálně vyloučených v oblasti bydlení.

Za výraz pro extrémní sociální vyloučení v oblasti bydlení můžeme považovat pojem bezdomovectví neboli bytová nouze. (MPSV, 2013, s. 5) Za rodiny s dětmi postihnuté bezdomovectvím se v České republice mohou považovat ty, které odpovídají evropské typologii bezdomovství a vyloučení z bydlení nazvané ETHOS. Tato typologie byla také aplikována do českého prostředí. Dle této typologie jsou za osoby bez domova a vyloučené z bydlení považovány osoby, které nemají kde bydlet, mají nejisté bydlení či bydlí v nevyhovujících podmínkách. (FEANTSA [online]) Nejedná se tedy pouze o bezdomovectví zjevné, ale v mnoha případech také o skryté či potenciální bezdomovectví. Platforma pro sociální bydlení (2018 [online]) tuto definici bezdomovectví neboli bytové nouze dále rozšiřuje

o další skutečnosti. Rodiny v bytové nouzi dle definice ETHOS mimo jiné doprovází také neexistence jiné možnosti bydlení a neschopnost tíživou situaci samostatně vyřešit.

Nejvíce ohrožené sociálním vyloučením v oblasti bydlení jsou v souvislosti s dětmi především samoživitelé a samoživitelky, příslušníci národnostních menšin, mladí a mladiství opouštějící ústavní výchovu a pěstounskou péči či osoby po výkonu trestu. Další ohroženou skupinu v souvislosti s dětmi všeobecně tvoří rodiny nacházející se v bytové nouzi. (MPSV, 2015, s. 10)

Platforma pro sociální bydlení ([online]) pojednává o 50x větším riziku bezdomovectví u dětí opouštějící ústavní péči v porovnání s dětmi z pěstounské péče. Dle dat zprostředkovaných nestátní neziskovou organizací Naděje o. s. je u dětí vycházejících z dětského domova šance 50 %, že se stanou osobami v bytové nouzi. Sociální vyloučení matek samoživitelek v oblasti bydlení s následkem bytové nouze potvrzují výsledky analýzy Rapid Re-Housing Brno. Tato analýza došla k výsledku, že ze 4 rodin v bytové nouzi jsou 3 rodiny tvořeny matkami samoživitelkami s dětmi do šesti let. (Platforma pro sociální bydlení, 2018 [online]) V kontextu s příslušníky národnostních menšin (především romského etnika) dochází často k jejich diskriminaci v oblasti bydlení, ačkoliv antidiskriminační zákon v § 1 odst. 1 písm. j) (Zákon č. 198/2009 Sb.) tuto formu diskriminace zakazuje. Krausová, Ottová a Palatý (2016, s. 42) podotýkají, že pronajímatel do podnájmu odmítá vzít především romské rodiny s více dětmi.

Během své školní praxe jsem se mohla osobně setkat s diskriminací rodin romského etnika v přístupu k bydlení. V organizaci, kde jsem absolvovala svou praxi jsem se sociální pracovníci pomáhala romským rodinám hledat vhodné standartní bydlení. Po sdělení nájemci, že se jedná o romskou rodinu, která by měla o jeho nabídku bydlení zájem, jsem se setkala s následným odmítnutím ze strany nájemce. Mohlo tomu být právě z toho důvodu, že nájemce nechtěl ubytovat romskou rodinu kvůli svým předsudkům a vnímání určitého rizika ubytování této skupiny zájemců o bydlení, o kterém pojednávám v předchozích řádcích.

Počet osob v bytové nouzi za poslední roky stále narůstá. Každý rok je zasaženo bytovou nouzí přibližně 11 700 domácností. Nejedná se však jen o domácnosti, které bytovou nouzí nikdy dříve zasaženy nebyly, ale také o domácnosti, které se do bytové nouze dostávají opakovaně. (Platforma pro sociální bydlení, Lumos, 2019, s. 12) Příčiny narůstající bytové nouze osob můžeme spatřovat jak na straně osob v bytové nouzi, tak na makro úrovni. Na makro úrovni se jedná o neustále se zvyšující náklady za bydlení a malou činnost státu a obcí

zabraňující bytové nouzi. (Lesák, 2019 [online]) Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018 prezentuje nejnovější data o počtu osob v bytové nouzi. Dle této zprávy se v závažné bytové nouzi nachází 83 000 osob. Mezi těmito osobami se nachází v 9 600 rodinách téměř 20 000 dětí. (Platforma pro sociální bydlení, Lumos, 2019, s. 1) Toto zjištění je dle mého názoru alarmující.

Rodiny sociálně vyloučené z bydlení mají v jejich tíživé situaci právo na pomoc státu. Stát by měl těmto rodinám dle principu solidarity poskytnout patřičnou pomoc. K pomoci těmto rodinám může stát využívat řadu nástrojů sociální a bytové politiky. V rámci sociální politiky se jedná o nástroje jako jsou legislativa, sociální práce a sociální dávky. V oblasti politiky bytové můžeme hovořit o dvou formách sociálního bydlení, a to o sociálním a dostupném bydlení. (MPSV, 2015, s. 10)

Legislativa se na podporu rodin s dětmi ve vztahu k bydlení zaměřuje v několika zákonech. Jedná se např. o zákon č. 110/2006 Sb., o existenčním a životním minimu, skrze který můžeme posoudit, zdali se daná rodina s dětmi nachází v hmotné nouzi. V případě hmotné nouze má rodina dle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi za splnění zákonných podmínek nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi. V souvislosti s bydlením se jedná o dávku doplatku na bydlení. (MPSV, 2014, s. 39) Rodiny v hmotné nouzi mohou mít nárok také na dávku mimořádné okamžité pomoci, z které mohou při přechodu z nestandardní formy bydlení do standardní uhradit kauci pronajímateli bytu. (Kunstová, 2016 [online]) Další legislativní nástroj, který může nízkopříjmové rodiny v oblasti bydlení finančně podpořit je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Z tohoto zákona může v souvislosti s úhradou za bydlení plynout nárok na sociální dávku příspěvek na bydlení. Za zmínku dále stojí také zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, který se má postarat o potřebu bydlení svých občanů. Tomuto zákonu se budu blíže věnovat v podkapitole 1.2 v návaznosti na systém sociálního bydlení.

Sociální práce je realizována prostřednictvím řady sociálních služeb, které upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Důležitou roli hrají především sociální služby zaměřující se na podporu rodin v udržení si bydlení. (Platforma pro sociální bydlení [online])

V souvislosti se stále narůstajícím počtem osob v bytové nouzi se uvedené nástroje jeví jako neefektivní. Kupříkladu již zmíněné sociální dávky sice na jedné straně řeší finanční nedostupnost bydlení rodin, na druhé straně však nemohou tento problém vyřešit a ani zamezit jejich sociálnímu vyloučení na trhu s bydlením. Tento fakt potvrzuje např. Mikeszová, Lux (2013, s. 44), Ripka (2017 [online]), MPSV (2015, s. 11) a MPSV (2014, s. 40). Efektivita

nástroje sociální práce je omezena především z důvodu, že dané rodiny, kterým jsou poskytovány určité sociální služby se nacházejí často v nejistém či nevhodném bydlení. Tyto špatné podmínky bydlení zabraňují pozitivním dopadům sociální práce na špatnou životní situaci rodin. V rámci sociální práce je také omezený rozsah preventivních programů, které by podporovaly rodiny s dětmi v získání a udržení bydlení a zamezovaly tak jeho ztrátě. (MPSV, 2016, s. 19-20) Tento nedostatek zmiňuje také Mikeszová s Luxem (2013, s. 44). Nástroj sociálního a dostupného bydlení naráží na to, že není zabezpečen na centrální úrovni, což kritizuje Mikeszová a Lux, (2013, s. 37). Daný problém by mohla vyřešit legislativní úprava. Na potřebnost zákona o sociálním bydlení kromě Mikeszové a Luxe, (2013, s. 37) pojednává celá řada dalších autorů. O zákon o sociálním bydlení v ČR usiluje především Platforma pro sociální bydlení.

1.2 Problematika sociálního bydlení

Jak jsem již zmínila v předchozí podkapitole, sociální bydlení je jedním z možných nástrojů státu pro pomoc rodinám s dětmi v bytové nouzi, které jsou sociálně vyloučené na trhu se standartními byty. V následujících řádcích bych chtěla popsat základní charakteristiky tohoto nástroje a zaměřit se na jeho současnou podobu v ČR. Na závěr bych chtěla reflektovat možná pozitiva a negativa, která může systém sociálního bydlení přinášet.

Na začátku bych chtěla podotknout, že neexistuje žádná obecná definice sociálního bydlení, která by byla platná pro celou Evropu. (MPSV, 2015, s. 22) Je tomu tak především z důvodu odlišností v zavedených systémech sociálního bydlení v jednotlivých členských státech Evropské Unie (dále EU). Systém sociálního bydlení se v těchto státech liší, jelikož podoba bytové politiky je v plně pravomoci jednotlivých členských států. (Lux, s. 73) U všech členských států EU můžeme pozorovat jistou shodu ve sdílení tří prvků sociálního bydlení. Jedná se o obecný zájem jako smysl sociálního bydlení, dále o zvýšení nabídky cenově dostupného sociálního bydlení a konkrétní cíle. (MPSV, 2015, s. 22)

Nyní bych se chtěla zabývat charakteristikami sociálního bydlení ve vztahu k ČR. Výchozí se pro mě stala charakteristika Luxe et al. (2002, s.73). S touto charakteristikou sociálního bydlení od se ztotožňují také ostatní zmínění autoři, kteří tuto charakteristiku doplňují o další poznatky. Lux et al. (2002, s. 73) uvádí, že sociální bydlení je chápáno jako nájemní forma bydlení poskytovaná orgány státu nebo obcí pro ty skupiny obyvatelstva, které si nemohou dovolit důstojné a vyhovující bydlení na komerčním trhu s byty. Cílovými skupinami pro sociální bydlení jsou osoby v bytové nouzi dle typologie bezdomovectví ETHOS

a také osoby, které platí v porovnání se svým příjmem nepřiměřeně velké náklady na bydlení (více než 40 % disponibilních příjmů). (MPSV, 2015, s. 16) Platforma pro sociální bydlení ([online]) spolu s MPSV ([online]) podotýká, že bydlení bude těmto cílovým skupinám poskytováno výhradně ve standartním bytech, které jsou zpočátku i během poskytování bydlení kontrolovány, zdali splňují podmínky sociálního bydlení. Tyto byty by se neměly nacházet v sociálně vyloučené lokalitě, ani sociálně vyloučenou lokalitu vytvářet. Sociální bydlení by mělo být domácnostem poskytováno tak dlouhou dobu, dokud se jejich sociální situace nezlepší a bude v jejich schopnostech samostatně řešit bytové situace. Pro řešení situace s bydlením je důležitá podpora sociální práce, která by měla být rodinám v sociálních bytech zajišťována. (Platforma pro sociální bydlení [online]) Nájemné je v sociálních bytech zpravidla nižší a tím se stává pro cílové domácnosti dostupné. Provozovatelem a investorem takových bytů mohou být obce zastoupené v obecních bytových společnostech, bytová družstva, neziskové bytové asociace nebo soukromí vlastníci. Provoz a financování sociálních bytů probíhá za podpory státu a obcí. (Lux et al., 2002, s. 73) Tato podpora míří k provozovatelům formou možnosti čerpání zvýhodněných státem dotovaných úvěrů či přímé dotace z veřejných rozpočtů. (Lux, 2002, s. 111)

Kvalitní systém sociálního bydlení přináší řadu pozitivních výsledků, které se promítají do života osob v bytové nouzi i celé společnosti. Dochází v první řadě ke snížení počtu osob v bytové nouzi a osob, které vynakládají na bydlení nepřiměřeně vysokou část disponibilních příjmů. Sociální bydlení řeší i problematiku diskriminace určitých skupin osob na komerčním trhu s bydlením. Sníží se také náklady z veřejných rozpočtů, které by se nebyť existence sociálního bydlení vynaložili v mnohem vyšší míře na ústavní péči, dávky, lékařskou péči či opatření ke snížení kriminality. Na mikro úrovni můžeme sledovat zlepšení psychického a fyzického zdraví u dospělých i dětí. (Platforma pro sociální bydlení [online]) Pozitivní dopad systému sociálního bydlení na život osob v bytové nouzi, život společnosti a významné ušetření veřejných prostředků vidí také Katharine Gale (2018 [online]).

Proti uvedeným benefitům existence sociálního bydlení vystupuje Lux (2002, s. 112) s upozorněním na možná rizika. Obecně je autorem uváděno nebezpečí zneužití ze strany provozovatelů i nájemníků, nezákonného poskytování bydlení a velmi nízká mobilita domácností. V ČR není riziko podvodů ale tak vysoké oproti jiným členským státům EU z důvodu kontroly provozovatelů prostřednictvím obecních úřadů. V souvislosti s ekonomickou a sociální efektivitou existuje řada negativ sociálního bydlení. Daný autor sociálnímu bydlení vytýká v rámci ekonomické efektivity např. vytváření nerovnováhy na trhu

s bydlením, cestu k nadměrné spotřebě bydlení a zároveň existenci prázdných bytů, o jejichž pronajmutí nebudou mít cílové domácnosti zájem. Pro sociální efektivitu jsou pak ohrožující možné nerovnosti v rozsahu sociálního bydlení mezi jednotlivými regiony či velmi restriktivní přidělování sociálních bytů.

I přesto, že jsou zmiňována určitá negativa systému sociálního bydlení, tak pozitiva nad těmito negativy jasně převažují. Především když se zamyslím nad výhodami sociálního bydlení v souvislosti s dětmi v nestandardních formách bydlení jako jsou např. ubytovny. Největší výhodou vnímám ve stabilním zázemí, které sociální bydlení pro výchovu dětí a jejich vývoj poskytuje. Lux a Kostelecký eds. (2011, s. 107) považuje existenci stabilního bydlení za faktor hrající zásadní roli ve výchově dětí. Díky pozitivním dopadům tohoto zázemí na zdraví jedince, může u dětí docházet také k zamezování kumulace patologických jevů.

Zákon o obcích (obecní zřízení) v § 35 odst. 2 (Zákon č. 128/2000 Sb.) ukládá všem obcím v České republice povinnost postarat se o potřeby svých občanů. Mezi tyto potřeby patří také potřeba bydlení. V daném zákonu však nejsou blíže specifikovány konkrétní opatření na pomoc občanům v bytové nouzi a ani jejich rozsah. Je tedy na každé obci, jaká opatření na pomoc občanům nacházejícím se v bytové nouzi zvolí. Nejlepší volbou je nástroj zprostředkování nájemního bydlení obcí. (MPSV, 2019 [online])

Vít Lesák (2019 [online]), ředitel Platformy pro sociální bydlení, se k řešení bytové nouze obcemi staví kriticky. Obce se i přes povinnost vyplývající ze zákona o své občany v bytové nouzi dlouhodobě nestarají a ani se v dané problematice neorientují. Z důvodu nevidování bytové nouze, obce nemají přehled o tom, kolik občanů se v bytové nouzi nachází. Důkazem tohoto tvrzení může být i fakt, že ne všechny obce ze svého fondu sociální či dostupné byty nabízí. Více než 2/3 totiž obcí neposkytují pro své občany žádné sociální bydlení. Je tomu tak především z důvodu malého množství bytů obecního fondu a/nebo nevyčlenění dostatečného počtu bytů pro účely sociálního bydlení. (Platforma pro sociální bydlení, Lumos, 2018, s. 14)

Rodiny, které se nacházejí v závažné bytové nouzi se dle výzkumu dostanou průměrně pouze do 15 % sociálních bytů. Jedná se přitom většinou o jednotky a maximálně o nízké desítky těchto rodin přijatých do sociálních bytů. Zbýlá procenta sociálních bytů jsou obsazena jinými cílovými skupinami dle uvážení obce. (Platforma pro sociální bydlení, Lumos, 2018, s. 4) Velký problém v mnoha obcích představuje trend segregace rizikových skupin na kraj obce

či až do jiných obcí. (Mikeszová, Lux, 2013, s. 37) Rodiny s dětmi se touto praxí tudíž dostávají do sociálně vyloučených lokalit, což přináší určitá rizika hlavně pro život dětí.

Na druhou stranu se některé obce snaží přistupovat k řešení dané problematiky aktivně. Např. město Brno rodinám s dětmi v bytové nouzi v rámci svého projektu, započatého v r. 2016, poskytlo bydlení 50 rodinám z ubytoven nebo azylových domů. (Krausová a kol., 2016, s. 55)

V českém prostředí stále chybí legislativní úprava systému sociálního či dostupného bydlení, která by zavedla centrálně povinnost pomoci potřebným osobám prostřednictvím poskytování tohoto nástroje bytové politiky. Je tomu tak i přes to, že se debata o sociálním bydlení vede již od 90. let 20. století. (MPSV, 2013, s. 19) Nabídku sociálních bytů tvoří pouze byty poskytované zásluhou dotačních programů Ministerstva pro místní rozvoj ČR a Státního fondu rozvoje bydlení. Dále pak obecní byty a byty neziskových organizací poskytované jako sociální bydlení. (Matoušek, 2016) V říjnu 2015 došlo k přijetí Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015-2025 tehdejší vládou. Dalším plánovaným krokem bylo právě přijetí zákona o sociálním bydlení. (Zlonický, 2016) Současná vláda se však rozhodla jít cestou dotačních programů, ze kterých budou moct obce sociální bydlení zřizovat a hodnotí tento zákon jako nepotřebný. Nicméně dané řešení vlády je neefektivním krokem pro vyřešení situace bytové nouze, neboť výše dotací je relativně nízká a čerpání dotací je pro obce dobrovolné. Už v minulých letech však obce dotace nevyužívali nebo je uplatňovali k jiným účelům. (Lesák, 2019 [online]) Toto řešení bytové nouze v ČR hodnotí kriticky také Evropská komise (2019, s. 34), která upozorňuje na nepropojenost bydlení se sociálními službami. To bude mít za následek skutečnost, že si lidé si bez určité podpory nebudou schopni bydlení v budoucnu udržet.

1.3 Problematika komerčních ubytoven

Ubytovny tvoří jednu z možných variant bydlení pro nízkopříjmové rodiny s dětmi, které jsou z různých důvodů sociálně vyloučené na trhu se standardními byty. Hradecký a kol. (dle Krausová a kol., 2016, s. 43) podotýká, že bydlení na ubytovně bývá pro rodiny většinou jedinou dostupnou možností. Zmíněná varianta bydlení by měla poskytovat dočasné ubytování, a to pouze v krajních případech. Opak je však pravdou a mnohé rodiny setrvávají bydlet na ubytovnách řadu let. Obecně můžeme ubytovnu definovat jako nestandardní formu bydlení nízké kvality za vysokou cenu. (MPSV, 2013, s. 17) O ubytovnách pojednává také již zmíněná typologie ETHOS. Tato typologie označuje bydlení rodin na ubytovně za bezdomovectví. (FEANTSA [online])

Dle výsledků analýzy prezentovaných ve Zprávě o vyloučení z bydlení za rok 2018 (Platforma pro sociální bydlení, Lumos, 2019, s. 23) se nachází v uvedené formě bezdomovectví 2 300 rodin s dětmi. V neschválených ubytovnách pak pobývá celkově 300 rodin. Obyvatelé ubytoven v sociálně vyloučených lokalitách jsou z velké části tvořeni romským etnikem, jak uvádí např. Lux a Kostelecký eds. (2011, s. 110) či MPSV (MPSV, 2013, s. 17). Rodiny bydlící na ubytovnách bývají ve většině případů vícečetné. Většinou se jedná přibližně o 5-6 rodinných příslušníků. (Reportéři ČT, 2017 [online])

Rodinám bydlícím na ubytovně se naskytuje pomoc státu při hrazení nákladů na bydlení skrze nástroj sociálních dávek. Jedná se však pouze o sociální dávku doplatku na bydlení. Na příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory osoba bydlící na ubytovně totiž ztrácí nárok z důvodu nesplnění zákonných podmínek na nárok této dávky. Mezi tyto podmínky patří především povinnost mít uzavřenou standardní nájemnou smlouvu. Oproti tomu doplatek na bydlení umožňuje poskytování dávky také rodinám s uzavřenou podnájemní smlouvou. Nárok na doplatek na bydlení má rodina kromě získání nároku na příspěvek na živobytí (nebo někdy i bez získání příspěvku na živobytí) mimo jiné také při splnění ještě další podmínky. Na přiznání doplatku na bydlení se totiž ještě váže povinnost si ve spolupráci s pracovníky obecního úřadu / úřadu městského obvodu aktivně hledat přiměřené bydlení. Odmítnutí přiměřeného bydlení rodinou, by mohlo mít za následek odebrání či nepřiznání doplatku na bydlení a následnou neschopnost nájem na ubytovně financovat. (Krausová a kol., 2016, s. 52) Doplatek na bydlení může být vyplácen až v jeho plné výši. (Mikeszová, Lux, 2013, s. 38) Na druhou stranu se většinou můžeme setkat spíše s nedostatečnou výší této dávky, kdy nepokryje plnou výši nákladů za bydlení. Rodiny tuto situaci řeší tím, že si hradí chybějící náklady na bydlení doplácením z příspěvku na živobytí. (Krausová a kol., 2016, s. 44)

Problémem je tedy především neúměrná výše nájmu na ubytovně vzhledem k nízkým příjmům rodin a neexistence jiné možnosti bydlení. Z doplatků na bydlení, které mají řešit bytovou nouzi těchto osob, nakonec profitují hlavně majitelé ubytoven. Majitelé ubytoven se spoléhají na to, že tyto rodiny nebude chtít nikdo jiný ubytovat a jedinou možností pro ně bude právě jimi nabízené bydlení. Z daného důvodu nabízí nedůstojné bydlení za přemrštěně vysokou cenu, která se ve výsledku financuje ze státního rozpočtu. Tento postup je sice neetický, ale z hlediska současných zákonů se nejedná o nic nelegálního. Je nazýván jako tzv. byznys či obchod s chudobou. (Horký, 2019 [online]) Doplatky na bydlení se v současnosti vyplácí na počet osob, ne podle metrů čtverečních. Proto majitelé ubytoven za vidinou co nevyššího zisku, pronajímají malou místnost, co nevyššímu počtu osob. (Krausová a kol., 2016,

s. 44) Majitelé ubytoven se už nezamýšlí nad tím, jak jsou tyto podmínky bydlení omezující především pro děti a jaký vliv mohou mít na jejich sociální fungování.

Stát již od r. 2011 vyplácel stále vyšší částky ze svého rozpočtu na doplatek na bydlení. Tato skutečnost mohla akorát více prohlubovat právě byznys s chudobou. Problematiku se snažila řešit vláda různými opatřeními. Nejdříve došlo v rámci dvou novel zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi k postupnému snížení maximální výše vypláčeného doplatku na bydlení, tedy k tzv. zastropení. Od června r. 2017 mohou obce využívat opatření tzv. bezdoplatkové zóny. Jedná se o oblasti vyhlášené obcí, ve kterých by úřady práce nevyplácely doplatky na bydlení nově příchozím zájemcům. (Reportéři ČT) Daná opatření však neřeší situaci bytové nouze těchto osob. V rámci opatření sice došlo k uzavření některých ubytoven, ale rodiny, které tímto krokem zůstaly bez střechy nad hlavou se přesunuly do jiného nestandardního bydlení. Zavedením bezdoplatkových zón se také podpořila hrozba nelegální práce u rodin s dětmi. Pro rodiny, které se přistěhovaly do ubytovny v bezdoplatkové zóně a nemají zdroje příjmů z dávek může být právě nelegální práce řešením, jak se dostat rychle k financím. Rodiny jsou také více ohroženy zadlužeností, pokud na zaplacení nájemného finančně nedosahují. (Agentura pro sociální začleňování, 2019 [online]) Nejeфекtivnější řešení se v souvislosti s nízkopříjmovými rodinami bydlicími na ubytovně stále jeví zavedení systému sociálního bydlení.

Nyní bych chtěla blíže věnovat právě podmínkám, ve kterých děti na ubytovnách vyrůstají. Snažila jsem se k této problematice využít jak informací z dostupných odborných zdrojů, tak ze svých osobních zkušeností z prostředí ubytoven.

Jak jsem už již zmínila, tak je bydlení na ubytovně charakteristické velkým počtem osob v malém prostoru. Proto bydlení na ubytovně představuje především nedostatek soukromí a osobního prostoru. Rodina na ubytovně zpravidla sdílí jednu společnou místnost, která je vybavená postelemi. Toto potvrzuje i Horký (2019 [online]) a Krausová a kol. (2016, s. 43). Já jsem se mohla setkat dokonce i s případem jedné ubytovny, ve které rodině chyběly postele a místo nich spali na zemi na starých ušpiněných matracích. Krausová a kol. (2016, s. 43) dále uvádí, že jeden pokoj rodiny na ubytovně bývá zhruba o velikosti 12 až 20 m².

Rodiny na ubytovnách s ostatními obyvateli sdílí sociální zařízení, koupelnu i kuchyni. Prostory ubytovny bývají celkově zanedbané a špinavé. Nedalo by se říct, že by splňovaly základní hygienické standardy. (Horký, 2019 [online]) To mohu potvrdit i ze svých vlastních zkušeností. Horký (2019 [online]) dále uvádí i zkušenost jedné obyvatelky

ubytovny, která si stěžovala na výskyt švábů, přílišný hluk na ubytovně i v nočních hodinách, který brání dětem ve spánku a nadměrná konzumace alkoholu ostatními obyvateli. O problému s velkou konzumací alkoholu se zmiňují i obyvatelé další ubytovny. (Česká televize, 2017 [online]) Obyvatelka jiné ubytovny si zase stěžovala na plíseň a nedostatek tepla v zimě. (Česká televize, 2018 [televizní pořad]) Majitelé ubytoven se tedy většinou o podmínky na ubytovně moc nestarají.

Musím konstatovat, že uvedené podmínky bydlení nejsou ani zdaleka rovny kvalitě v porovnání s vynaloženými prostředky. Rodiny ve standardních nájemních bytech vynaloží za bydlení podobnou měsíční částku. Zdrucujícím však je, že v porovnání s rodinami z ubytoven jsou na tom s podmínkami bydlení o dost lépe. To se týče především podmínek pro zdravý vývoj, výchovu a sociální fungování dětí.

Na druhou stranu se ale můžeme setkat i s majiteli, kteří o bydlení rodin na ubytovně dbají. Mohu uvést např. příklad majitele jedné ubytovny, který zařídil na ubytovně hernu pro děti. (Česká televize, 2017 [online]) Stále se však jedná o nestandardní bydlení, které by se pro děti nemělo stát standardem především pro jejich budoucí bydlení.

2 Sociální fungování dětí školního věku a dospívajících

V následující kapitole se budu věnovat sociálnímu fungování dětí školního věku a dospívajících obecně. Nejdříve představím samotný pojem „sociální fungování“. Jelikož se sociální fungování dětí posuzuje v souvislosti s plněním nároků plynoucích ze sociálních rolí, tak se budu v této kapitole věnovat také tomuto tématu. Sociální fungování je spjaté i s naplňováním základních životních potřeb dítěte, kdy v případě jejich zanedbávání může být správné sociální fungování ohroženo. V poslední podkapitole tedy představím základní životní potřeby dětí, a to i ve vztahu k jednotlivým vývojovým fázím dítěte.

2.1 Definice pojmu „sociální fungování“

V tuto chvíli bych chtěla blíže představit pojem „sociálního fungování“. Následný podrobnější popis daného pojmu jsem dále zacílila na děti z ubytovny, kterými se ve své práci zabývám.

Pojem „sociální fungování“ poprvé popsala Bartlettová ve své knize „The common base of social work practice“ (1970). Uvedený termín vyjadřuje interakce mezi nároky prostředí a lidmi. V případě dětí z ubytovny se může jednat o nároky kladené na dítě jeho rodinou, školou, vrstevníky či všeobecně společností.

Dítě je neustále v interakci s prostředím, které na něj klade nároky vyplývající z přijatých rolí a očekávání. Dítě by mělo být v souladu s nároky prostředí. Pokud dítě na tyto nároky nedokáže reagovat vhodným způsobem, tak se vyskytne problém. Příčina určitého problému může být jak na straně dítěte, které nemá dostatečné schopnosti pro splnění nároků, tak na straně prostředí, které může na dítě klást nepřiměřeně velké nároky či zprostředkovávat nevyhovující podmínky. (Navrátil 2003, s. 87)

Navrátil (2003, s. 87) v redefinici pojetí koncepce sociálního fungování zdůrazňuje také důležitost očekávání daného jedince od prostředí. Zmíněné očekávání jedince od prostředí se odvíjí od jeho konkrétních potřeb. Tento faktor je zohledněn také americkou Národní asociací sociálních pracovníků (NASW). (Navrátil, Musil 2000: 119) Koncept sociálního fungování od Bartlettové však tuto skutečnost opomíjí.

Schopnost dítěte zvládat problémy v interakcích mezi ním a jeho prostředím mohou ovlivnit čtyři faktory. Jedná se o vlastnosti dítěte, dále o očekávání, které mají od dítěte subjekty v jeho sociálním prostředí, také o ne / poskytování podpory daných subjektů, a nakonec jde o

interakci mezi očekáváním dětí ze strany sociálního prostředí a schopnosti tato očekávání zvládat. (Strnadová, 2011 [online])

2.2 Nároky prostředí v souvislosti s výkonem sociálních rolí

Nástup dítěte do školy přináší spoustu změn. Především můžeme hovořit o přijímání nových sociálních rolí. Dítě vstupem do školy automaticky získává roli školáka. S touto rolí jsou spjatá určitá očekávání jak ze strany školy, tak ze strany rodiny.

Škola od každého školáka očekává především svědomitou školní přípravu zahrnující plnění zadaných úkolů a pravidelnou docházku. Dále se také očekává samostatnost a jistá odpovědnost za vlastní jednání a jeho následky. Podstatné rovněž je, aby děti měly základní návyky důležité pro zvládnutí role školáka jako je např. schopnost setrvat u zadané činnosti a dokončit ji. (Vágnerová, 2012, s. 330) Dalo by se říct, že uvedené schopnosti do velké míry korespondují s úrovní školní zralosti, která je předpokladem pro úspěšné zvládnutí dané role, jak o tom pojednává např. Langmeier a Krejčířová (2006, s. 106-107).

Každá rodina má jinou představu o významu vzdělání pro své dítě. Proto se nároky rodiny na dítě v této oblasti liší. Dítě se pak především v raném školním věku zpravidla chová tak, aby těmto nárokům vyhovělo. Všeobecně lze uvést nárok rodiny na dobré výsledky dítěte ve škole a celkové zvládnutí požadavků školy.

Role školáka v sobě zahrnuje také další dvě dílčí role. Jedná se o roli žáka a roli spolužáka. Role žáka je určená příslušností k určité škole a třídě. Po každém žákovi se ze strany školy vyžaduje, aby respektoval normy příslušné školy dané školním řádem a autoritou pedagogů. (Vágnerová, 2012, s. 327-328) V souvislosti s rolí spolužáka se může pojednávat i o dalších sekundárně vytvořených rolích. Dítě může být např. nositelem role vůdce, třídní hvězdy či outsidera. Významnou roli představuje také role kamaráda. Pro správné fungování v roli spolužáka jsou nezbytné sociální kompetence dítěte, mezi které můžeme řadit např. přátelskost, empatii, solidaritu, emoční stabilitu či smysl pro humor. Překvapující je, že mohou být spolužáky akceptovány i agresivní děti, pokud jsou zároveň zábavné a společenské. Na dítě jsou ze strany spolužáků kladeny nároky na dodržování norem stanovených v kolektivu třídy. Na dítě je kladen tlak, aby vyhovovalo představám svých spolužáků a zároveň, aby nebylo odlišné. V kolektivu třídy se totiž mnohdy prosazuje stejnost názorů, postojů, dovedností a chování. (Vágnerová, 2012, s. 345-347)

S dospíváním přichází také nové sociální role. Dospívající dítě v rané adolescenci získává roli dospívajícího, která je dána především biologicky. Další roli představuje role

blízkého přítele, od kterého se může očekávat schopnost porozumění, udržení tajemství či vzájemné pomoci. V neposlední řadě se dospívající dostává do role člena party. Od člena party je vyžadována mnohdy daleko větší konformita než od dospělých. Důraz bývá také kladen na respektování vůdce party jako určité autority. (Vágnerová, 2012, s. 396-397)

Pozdní adolescence s sebou přináší další nové role a některé stávající role rozvíjí. Dále se rozvíjí role blízkého přítele. Na významu stále nabývá role člena party či nějaké skupiny, se kterou se dospívající může ztotožňovat. S přípravou na budoucí profesi souvisí výkon předprofesní a následně profesní role. Každá profese vyžaduje specifické nároky na její výkon. Nově přichází především partnerská role, která uspokojuje řadu lidských potřeb jako je např. potřeba seberealizace či potřeba blízkého, emočního a sexuálního vztahu. (Vágnerová, 2012, s. 397-398)

2.3 Potřeby dítěte v průběhu školního věku a dospívání jako podmínka sociálního fungování

Naplnování životních potřeb je úzce spjaté se správným sociálním fungováním dítěte. Termín „potřeba“ definuje Kukla a kol. (2016, s. 131) jako „*subjektivně pociťovaný nedostatek něčeho nezbytného*“. Autoři v publikaci dále uvádí, že při neuspokojování potřeb dítěte může dojít k jeho frustraci a následné deprivaci, pokud jsou potřeby dlouhodobě nenaplněny. Tato deprivace se projevuje právě v chování dítěte, které z dané příčiny nemusí správným způsobem reagovat na nároky prostředí a může selhávat v jednotlivých sociálních rolích.

V literatuře se můžeme setkat s různými způsoby dělení životních potřeb člověka. Nejznámější a odbornou veřejností nejuznávanější je asi dělení potřeb dle Abrahama Maslowa a Zdeňka Matějčka. Já jsem si pro účely své bakalářské práce vybrala dělení základních potřeb, jak ho popisuje již zmíněný Kukla a kol. (2016, s. 131-133). Tento popis dělení jsem si vybrala kvůli tomu, že je zacílený na potřeby dětí a také vychází z dělení životních potřeb dle Matějčka.

Kukla a kol. (2016, s. 131-133), Matějček (2005) a Matějček (2008) popisují biologické a psychické potřeby dítěte.

V rámci biologických potřeb můžeme u dítěte posuzovat, např. zdali jsou zajištěny jeho hygienické požadavky. Mezi tyto požadavky se řadí např. čistota, dostatek tepla a klidu. Tím nejdůležitějším ale je, aby byla dítěti uspokojena v dostatečné míře kvalitní strava, spánek a péče o zdraví.

Děti kromě naplňování biologických potřeb potřebují mít naplněné i potřeby psychické. Ve většině případů se jedná právě o nenaplněné psychické potřeby, které jsou příčinou deprivace u dětí. Rozeznává se pět psychických potřeb. Jedná se konkrétně o potřebu stimulace, potřebu vědomí vlastní identity, potřebu smysluplnosti světa, potřebu jistoty a bezpečí a potřebu otevřené budoucnosti.

Kromě zmíněných biologických a psychických potřeb dětí Kukla a kol. (2006, s. 132-133) zmiňuje i potřeby sociální, vývojové potřeby a důležitost potřeby učení.

Naplňování sociálních potřeb je nezbytné pro socializaci dítěte. Přímo jde naplňování potřeby oblečení, obutí apod., potřeby bydlení neboli tzv. svého prostoru, potřeby lásky a bezpečí, potřeby přijetí dítěte a identifikace s ním, a nakonec potřeby rozvinutí všech jeho sil a schopností.

Potřeba učení se v jednotlivých vývojových fázích dítěte liší svou formou. To, co zůstává ve všech vývojových fázích dítěte stejné, je potřeba dobrého vzoru, z jehož jednání se budou děti učit a budou ho napodobovat.

Jednotlivé potřeby se u dětí mění v souvislosti se zdravotním stavem a prostředím, ve kterém se pohybuje. Důležitou roli v potřebách dítěte hraje také jeho pohlaví. Dále pak se mohou měnit v závislosti na jejich vývojovém stádiu. Pro každé vývojové stádium dítěte je charakteristický odlišný způsob naplňování základních životních potřeb – hlavně psychických.

Jelikož se ve své práci zabývám dětmi z ubytovny ve školním věku a dospívání, proto budu v následujících řádcích popisovat specifické potřeby právě těchto vývojových období. Školní věk dítěte můžeme dělit na: raný, střední a starší, který už spadá do období dospívání. Raný školní věk dítěte začíná jeho nástupem do školy a končí kolem 8-9 let. Od 8-9 let až do 11-12 let můžeme hovořit o středním školním věku. Za dítě ve starším školním věku se považuje dítě od 11-12 let do 15 let. Toto období představuje první fázi dospívání. Následuje druhá fáze dospívání, která trvá až do 18-20 let. (Vágnerová, 2012, Langmeier, Krejčířová, 2006)

2.3.1 Specifické potřeby dětí raného a středního školního věku

Děti raného a středního školního věku potřebují být vedeny a kontrolovány dospělými. Je tomu tak především z důvodu neschopnosti odhadu, jak dlouho by bylo třeba pracovat na určitém úkolu. Děti v tomto vývojovém období také mnohdy nedokáží odolat lákavějším

podnětům a nejsou tak vytrvalé. Právě proto se důležité naplňování této potřeby ať už rodiči či učiteli. (Vágnerová, 2012, s. 292-293)

Rodiče hrají velký význam také při naplňování dalších potřeb dětí. Slouží jako model určité role, vzor nějakého způsobu chování a směřování do budoucnosti. Tímto rodiče naplňují potřebu smysluplného učení dítěte. Rodiče jsou také zdrojem emoční opory. Pokud je tato opora dostatečná, tak poskytuje dítěti naplnění jeho potřeby jistoty a bezpečí. Děti potřebují také uspokojovat svou potřebu seberealizace. Rodiče jim mohou být pro toto naplnění potřeby nápomocni skrze své požadavky a následným hodnocením či výběrem aktivity pro dítě. Potřeba otevřené budoucnosti se u dětí v tomto vývojovém období není doposud rozvinutá. Děti se příliš nezajímají o dalekou budoucnost. Pro tuto potřebu o doposud otevřené budoucnosti naplňuje pouze rodičovský model. Děti si v tomto vývojovém období myslí, že jejich budoucnost bude stejná jako budoucnost jejich rodičů. Rodičovský vzor je v tomto období proto tak důležitý. (Vágnerová, 2012, s. 314-315)

Pro děti školního věku je významná potřeba dosáhnout dobrých výsledků, které by potvrdily jeho kvality. Pokud výkon dítěte není oceněn, tak hrozí, že se dítě přestává dále snažit. Pro dítě je mnohem důležitější ocenění, které plyne z dobrého výsledku než samotný výsledek. Hodnocení dospělých, rodičů či učitelů uspokojuje další psychické potřeby dítěte. Jedná se o potřebu jistoty, potřebu seberealizace a potřebu poznání a orientace v dané situaci. (Vágnerová, 2012, s. 333) Langmeier a Krejčířová (2006, s. 139-140) upozorňují, že je při oceňování dítěte důležité, aby rodiče dávaly jasně na vědomí, že úspěch je do velké míry výsledkem schopností a snahy. Dále uvádí, že by chyba měla být vnímána jako příležitost k učení a růstu.

Jedna z nejvýznamnějších potřeb dětí školního věku je potřeba kontaktu a přijetí vrstevnickou skupinou. Vrstevníci mohou uspokojovat několik dalších psychických potřeb jedince. Svou emoční oporou dokáží vrstevníci naplňovat potřebu jistoty a bezpečí. Ze strany vrstevníků se může dostávat školákovi nových informací a sociálních dovedností jako je např. komunikace, kooperace nebo soupeření. Tímto je u dítěte naplňována potřeba učení. Vzájemnou motivací k výkonu, který je často zaměřen na dovednosti a schopnosti nesouvisející se školou, se mezi vrstevníky uspokojuje potřeba sebeuplatnění. (Vágnerová, 2012, s. 340) O důležitosti vrstevnické skupiny pro rozvoj sociálních dovedností pojednává také Langmeier a Krejčířová (2006, s. 130).

Ve středním školním věku děti kladou více důraz na spravedlnost a vyžadování stejných podmínek pro všechny. Toto jednání souvisí s jejich potřebou bezvýhradné platnosti pravidel. U dětí se v tomto období může vyskytovat potřeba specifické stimulace související s rozvojem budoucího rodičovského chování. Můžeme si u těchto dětí proto všimnout tendence k péči o mladší děti či potřebu chtít pečovat o zvíře. Střední školní věk dítěte je také typický potřebou genderové diferenciací. V tomto vývojovém období můžeme tedy více sledovat výraznější oddělování chlapeckých a dívčích skupin od sebe navzájem. (Vágnerová, 2012, s. 340-342)

2.3.2 Specifické potřeby dětí v období dospívání

S dospíváním přichází změna uvažování, která se projeví i ve vztahu k psychickým potřebám. Potřeba otevřené budoucnosti má teprve v tomto vývojovém období pořádný smysl. Jedinci se otvírají nové perspektivy skrze přesah reality a utváření různých možností. Potřeba seberealizace se rozšiřuje z přítomnosti na budoucnost. To se projeví tím, že pro dospívajícího nejsou aktuální výkony a úspěchy tak důležité. Dospívající spíše uvažuje na tím, co by mohlo nastat později. Hlavní motivací je dosažení určitého cíle v budoucnosti. (Vágnerová, 2012, s. 387) V období dospívání dochází i ke změně způsobu naplňování potřeby jistoty a bezpečí. V dětství docházelo k naplňování této potřeby hlavně prostřednictvím rodiny. Nyní se pro dospívajícího stává stále významnější vrstevnická skupina. Ta pomáhá dospívajícímu překonat pocit nejistoty vyplývající z procesu osamostatňování. Právě potřeba osamostatnění je v tomto období jednou z nejvýraznějších. (Vágnerová, 2012, s. 424) To potvrzuje i Langmeier a Krejčířová (2006, s. 152-154)

Kvůli potřebě osamostatnění může docházet ke konfliktům mezi potřebami rodičů a dospívajících dětí. Na jednu stranu se děti potřebují od rodičů odpoutat a osamostatnit se, na druhou stranu si rodiče chtějí zachovat potřebu být pro ně stále autoritou. (Vágnerová, 2012, s. 403, Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 153) Dospívající si potřebují skrze rodiče potvrdit svou mužskou nebo ženskou identitu. Rodiče by proto měli dospívajícím být především oporou při naplňování a zvládání role muže nebo ženy. (Vágnerová, 2012, s. 403-407)

Odpoutávání od rodiny stimuluje naplňování potřeby nového. Naplňování této potřeby se u dospívajících dětí projevuje odmítáním přejímání názorů, hodnot a norem chování dospělých a snahou si najít své vlastní a lepší názory, hodnoty a normy. Uspokojení potřeby nového vede k větší fixaci na vrstevníky. (Vágnerová, 2012, s. 410)

Vůči vrstevníkům se u dospívajícího vyskytují i další potřeby. Dle Vágnerové (2012) dospívající touží po přátelství, po partnerovi opačného pohlaví a po intimitě. Právě blízké

vztahy mohou být zdrojem emoční opory, mohou rozvíjet a posilovat některé sociální dovednosti spolu se sebevědomím a jistotou jedince.

Mezi dospívajícími mnohdy dochází také k uspokojování potřeby intenzivních prožitků. Jedná se především o touhu vyzkoušet různé druhy omamných látek. Může se objevit také úsilí o absolutní řešení, jehož důsledkem bývají mnohdy přehnané aktivity jako je např. veganství. Negativně může být u dospívajících také naplňována potřeba neodkladného uspokojení. Jako výstižný příklad mohu uvést dospívajícího, který chce rychle a bez námahy získat hodně peněz, a proto začne s gamblingem. V pozdní adolescenci se může též objevit potřeba riskovat a překročit stanovené hranice. (Vágnerová, 2012, s. 466-467)

Potřeba najít si vlastní identitu vymezením se vůči něčemu nebo někomu je pro toto vývojové období také charakteristická. Dospívající již nemá potřebu se orientovat jen na poznání okolního světa, ale především na poznání vlastní osobnosti. (Vágnerová, 2012, s. 452, Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 160) K rozvoji vlastní identity může docházet skrze skupinovou identitu. Skupinová identita poskytuje jedinci orientaci v sobě a patřičnou oporu. Skrze vrstevnickou skupinu může dospívající nabývat sebevědomí a sebejistoty. Vrstevnická skupina tedy hraje v této fázi vývoje dítěte důležitou roli. (Vágnerová, 2012, s. 423)

U dospívajících nově nabývá na významu potřeba přesahu vlastního života, která souvisí se spiritualitou. Jedná se o potřebu vztahovat se k hodnotám, které jedince přesahují a dávají jeho životu smysl. (Vágnerová, 2012, s. 470, Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 162)

3 Oblasti možných sociálních dopadů života dětí na ubytovně a související rizika

Bydlení na ubytovně jako nestandardní formě bydlení s sebou může nést určitá rizika dotýkající se různých oblastí sociálního fungování dítěte. V této kapitole bych se proto chtěla věnovat možným sociálním dopadům života dětí na ubytovně v jednotlivých oblastech a souvisejícím rizikům.

3.1 Zdravotní stav

Je potvrzené, že podmínky bydlení mají vliv na zdraví člověka. Pokud jsou tyto podmínky v případě ubytovny špatné, může to u dětí vyústit v určité zdravotní problémy. Toto zjištění plyne např. z údajů výzkumné agentury MEDIAN. Z výzkumu Nadace Sirius v projektu „Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje“ se zjistilo, že 40 % ze zkoumaných 6423 rodin s dětmi mělo v nevyhovujícím bydlení vyšší míru zdravotních problémů. (Pirátská strana [online]) Chovancová ([online]) konkrétně uvádí větší míru ohrožení infekčními onemocněními v případě špatných hygienických podmínek bydlení. To potvrzuje také současný ministr zdravotnictví Vojtěch (2019 [online]).

Nevyhovující bydlení na ubytovně může mít negativní vliv také na psychické zdraví dětí. Nedostatek soukromí, klidu pro spánek a celkových podmínek ubytovny je zdrojem nepřetržitého stresu u dětí. (Česká asociace streetwork et al., 2018 [online]) Platforma pro sociální bydlení ([online]) také vnímá vliv bydlení na psychické zdraví. Zdůrazňuje, že důstojné bydlení přináší snížení úrovně stresu, zlepšení spánku a zvýšení pocitu bezpečí a důvěry ve společnost.

Dalším problémem je, že se dětem z ubytovny nemusí dostávat přiměřené zdravotní péče. Je tomu tak jak z důvodu její špatné finanční a lokální dostupnosti, tak kvůli špatné zdravotní gramotnosti jejich rodičů. Ti pak mohou zdravotní péči u svých dětí zanedbávat např. vynecháváním pravidelných lékařských prohlídek. (Chovancová [online])

3.2 Rodinné prostředí

Pro stabilní fungování rodiny včetně dětí je adekvátní bydlení základním předpokladem. Jelikož podmínky bydlení na ubytovně tento standart většinou nespĺňujú, tak může být funkčnost rodiny ohrožena. Děti jsou na ubytovně vychovávány mnohdy vystresovanými rodiči. Stres těmto rodičům způsobuje především nejistota bydlení a neustálá přítomnost dětí, které nemají kde na ubytovně smysluplně trávit volný čas. Tyto podmínky bydlení vedou ke

konfliktům, jak v rámci rodiny, tak i ostatních obyvatelů ubytovny. (Kampaň Mít svůj domov [online]) Nefunkční rodiny mají problém uspokojovat základní životní potřeby svých dětí či je dokonce zanedbávat. Dítě je pak v takové rodině deprivované, což se posléze projeví právě do jeho sociálního fungování.

Pokud je rodinné prostředí dítěte na ubytovně natolik ohrožující pro jeho vývoj a výchovu, tak může být z této rodiny odebráno do náhradního rodinného prostředí. Ačkoliv je v ČR odebírání dětí z důvodu nepříznivých bytových podmínek nelegální, tak děti často bývají z nestandardního bydlení odebírány. Je tomu tak právě proto, že výchova dětí je v nevyhovujícím bydlení těžká a může být pracovníky OSPOD vyhodnocena jako ohrožující. (Milota, 2014, s. 10) Dle Platformy pro sociální bydlení (2018 [online]) jsou z 45 % nevyhovující podmínky bydlení jedním z důvodů odebrání dítěte z rodiny.

Prostředí ubytovny je jednoznačně nepříznivé pro výchovu a vývoj dětí v rodině. Tak ho hodnotí např. i Krausová a kol. (2016, s. 40). Nesetkala jsem se ani s jedním názorem, který by zapíral vliv nevyhovujících podmínek bydlení na ubytovně na výchovu a vývoj dětí. Problémy s výchovou se dle výzkumu Nadace Sirius objevovaly v 41 % z 6423 rodin, které bydlely v nevyhovujícím bydlení, mezi které ubytovny jednoznačně patří. (Pirátská strana [online])

3.3 Chování a způsob trávení volného času

Život na ubytovně pro děti představuje stereotyp a nudu. Je provázen nedostatkem podnětů a nemožností smysluplného trávení volného času. To přináší nebezpečí uchýlování se k rizikovému způsobu využití volného času. Děti z ubytovny tak mohou hledat potřebnou zábavu v hernách, zábavních podnicích, vandalství, experimentování s drogami či trestné činnosti. Možnou příčinou této volby způsobu trávení volného času může být i špatný vzor rodiny a ostatních obyvatelů ubytovny, kteří svůj volný čas tráví patologicky. (Chovancová [online]) O problému vyšší koncentrace sociálně patologických jevů u obyvatel ubytoven a jejich hrozbou pro děti pojednává také Kampaň Mít svůj domov ([online]).

Děti z ubytovny mívají kvůli podmínkám bydlení na ubytovně a izolaci od většinové společnosti pokřivené morální a životní hodnoty. Proto jsou mnohé společností uznávané normy jsou dětmi z ubytovny překračovány. (Chovancová [online])

3.4 Role mezi vrstevníky a ve společnosti

Děti se ve škole stydí za svůj původ a bydliště na ubytovně. (Pirátská strana[online]) Bydlení na ubytovně totiž bývá pro děti stigmatizující a mnohdy se stává předmětem jejich diskriminace. To potvrzuje např. Česká asociace streetwork et al. (2018 [online]) či Snopek a kol. (dle Krausová a kol., 2016, s. 53). Ve Strategii boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016–2020 (MPSV, 2016, s. 14) je dokonce zmiňováno možné riziko ohrožení obyvatel sociálně vyloučených lokalit hostilitou nebo útoky na jejich obyvatele. V tomto případě ale hraje významnou roli především příslušnost k romskému etniku než stigma bydlení ve vyloučené lokalitě.

Děti z ubytovny mohou být vyčleňovány z kolektivu vrstevníků kvůli svým odlišnostem souvisejícím s tímto typem bydlení. Dítě se tak může ztotožnit s rolí vyloučeného jedince. Tato role dítěte úžeji spojuje s ostatními sociálně vyloučenými dětmi. Děti z ubytovny pak tvoří určitou sociální skupinu, která je uzavřená vůči zbytku společnosti. (Chovancová [online], Česká asociace streetwork et al., 2018 [online])

3.5 Vzdělání

Kvalita bydlení včetně materiálních podmínek má vliv také na školní úspěšnost a výši dosaženého vzdělání. V případě nevyhovujícího bydlení na ubytovně mají děti podstatně horší prospěch ve škole než jiní vrstevníci. Dle sociologa Prokopa není vina ani tak na straně rodičů, jak na straně nevyhovujícího bydlení. (Pirátská strana [online]) Negativní dopad na výsledky dětí ve škole může mít i migrace mezi jednotlivými ubytovnami. (Krušinská, 2017, s. 11) Dle výzkumu Nadace Sirius je bydlení v nevyhovujících podmínkách spjato s problémy dětí se školou. (Pirátská strana [online])

Podmínky ubytovny dětem neumožňují dobrou přípravu do školy. Dětem se na ubytovně většinou nedostává dostatek klidu a soukromí. Děti také postrádají materiální vybavení důležité pro školní přípravu. Mnohdy dětem chybí i tak základní věci pro řádnou přípravu jako je např. psací stůl. S touto skutečností souhlasí také Kampaň Mít svůj domov ([online]) a Chovancová ([online]).

Dle Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v České republice do roku 2020 (MPSV, 2013, s. 17) u lidí v bytové nouzi převládá vzdělání s výučním listem nebo se středoškolské vzdělání bez maturity (47,2 %). Druhou nejpočetnější skupinu tvoří lidé se základním vzděláním (28,5 %). Prostředí ubytovny děti tedy zpravidla oklopuje lidmi s nízkým vzděláním, pro které v životě vzdělání nemuselo hrát příliš důležitou roli. Možná proto děti na

ubytovně nedosahují příliš vysokého vzdělání. Dle průzkumu chtějí tyto děti nejčasněji dosáhnout maximálně středoškolského vzdělání s výučním listem. Mezi dětmi z ubytovny se nevyskytuje ambice absolvovat vysokou školu. (Pernica Horáčková [online])

4 Metodologie výzkumu

Ve výzkumné části mé práce se budu nejprve věnovat definování cíle výzkumné otázky. Posléze popíši jednotlivé použité metody, výzkumný soubor a způsob zpracování a analýzy dat. Jelikož ke každému výzkumu neodmyslitelně patří i dodržování určitých etických zásad, rozhodla jsem se proto v závěru kapitoly věnovat i této problematice.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumná otázka

Cíl, který jsem si stanovila již v úvodu své bakalářské práce a na který se ve své práci zaměřuji je: Z pohledu pracovníků Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež zjistit, jak se život dětí na ubytovně promítá do jejich sociálního fungování. Cíl koresponduje s mou počáteční výzkumnou otázkou: Jak se z pohledu pracovníků NZDM promítá život dětí na ubytovně do jejich sociálního fungování?

Jako „dítě“ pro účely mého výzkumu posuzuji každého jedince do dosažení zletilosti dle části 1 článku 1 Úmluvy o právech dítěte, a zároveň dítě od 6 let věku, dle nejnižšího možného věku klientely Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež uvedeného v § 62 odst. 1 zákona o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 Sb.). Děti z ubytovny, na které se zaměřuji jsou zároveň klienty daného Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež v Olomouci.

K hlavnímu cíli jsem si dále stanovuji dva následující dílčí cíle:

DÍLČÍ CÍL 1: Prostřednictvím výzkumu podat zprávu o tom, jaké jsou podmínky bydlení dětí na ubytovnách.

DÍLČÍ CÍL 2: Z pohledu pracovníků NZDM zjistit, jaké je sociální fungování dětí bydlících na ubytovnách.

Hlavním účelem mého výzkumu je přinést nové poznatky z oblasti nestandardních forem bydlení sociálně vyloučených rodin týkajících bydlení na ubytovnách.

4.2 Popis použitých metod

V dané podkapitole bych chtěla představit metodologii způsobu získávání dat pro můj výzkum. Nejprve charakterizuji výběr výzkumné metody, kterou jsem pro svůj výzkum zvolila a patřičné důvody pro tento výběr. Následně představím metodu výběru výzkumného souboru a konkrétní techniku, kterou se potřebná data získávala.

4.2.1 Výzkumná metoda

Výzkum jsem se vzhledem ke zvolenému tématu a cílům mé bakalářské práce rozhodla zpracovat kvalitativně výzkumnou metodou. Pro kvalitativní výzkum je charakteristická orientace na sběr takových dat, která jsou hluboká a bohatá. (Miovský, 2006, s. 26) Pro výběr této metody jsem se tedy rozhodla především z důvodu možnosti poskytnutí hlubšího vhledu do problematiky, kterou se má bakalářská práce zabývat.

Jak píše Dismas (dle Miovský, 2006, s. 16), kvalitativní výzkum je založen na formulaci nových hypotéz, nového porozumění či vytváření nových teorií. Prostřednictvím svého výzkumu bych chtěla přinést nové poznatky o zkoumaném fenoménu života dětí na ubytovně. Tyto poznatky by pak mohly přispět k potvrzení či vyvrácení stávajících hypotéz či faktů o dané problematice. Poznatky o daném fenoménu jsem získávala skrze sdílené zkušenosti a subjektivní pohledy vybraného výzkumného souboru.

Kvalitativní výzkum se začíná výběrem tématu a stanovením výzkumných otázek. Jednu z výhod kvalitativního výzkumu tvoří možnost modifikace nebo doplnění otázek během již započatého výzkumu, sběru a analýzy získaných dat. Kvalitativní výzkum také umožňuje současně analýzu a sběr dat, dle potřeby výzkumníka. (Reichel, 2009, s. 48) Na rozdíl od kvantitativních dat mají kvalitativní data často nestructurovanou podobu. V kvalitativním výzkumu tedy můžeme pracovat s daty ve formě textů, video- či audionahrávek. (Hendl, Remr, 2017, s. 60)

Kvalitativní výzkum se zpravidla odehrává v terénu, v prostředí známém pro daný výzkumný soubor. (Reichel, 2009, s. 48) Prostředí realizace mého výzkumu bylo situováno přímo do vybraného NZDM. V domluveném časovém rozmezí byla v NZDM vyčleněna místnost pro jeho realizaci. Jednalo se o časové rozmezí, kdy v NZDM zrovna nebyli žádní klienti, tudíž výzkum nijak významně nenarušoval chod NZDM.

4.2.2 Metoda výběru výzkumného souboru

Při výběru výzkumného souboru jsem pracovala s metodou totálního výběru. Miovský (2006, s. 131) tuto metodu výběru charakterizuje jako metodu, kdy se výběrový soubor co do rozsahu rovná souboru základnímu. Daná metoda je tedy založena na existenci výběrového souboru tvořeného všemi dostupnými prvky souboru základního. Tuto metodu jsem si vybrala, neboť umožňuje realizovat výzkum s nízkým počtem prvků základního souboru. Další její výhodou je, že výzkumník může dopředu znát strukturu výběru.

Můj základní soubor tvořili pracovníci dané sociální služby, jejichž počet byl malý. Výzkumu se zúčastnili všichni pracovníci. Výběrový soubor se tedy rovnal souboru základnímu. Bylo tedy splněno základní kritérium pro metodu totálního výběru souboru.

4.2.3 Metoda a technika získávání dat

Pro kvalitativní výzkum se nabízí celá řada metod získávání dat. V rámci mého výzkumu mi jako nejlepší výběr přišlo zvolení metody moderovaného rozhovoru (interview). Interview je definováno jako rozhovor, který je vedený výzkumníkem za záměrem dosažení určitého cíle a účelu výzkumu. (Miovský, 2006, s. 168) Pro výběr uvedené metody jsem se rozhodla především kvůli poskytující možnosti získat co nejpodrobnější data o subjektivním vnímání výzkumného souboru. Daná metoda totiž umožňuje kromě verbálních sdělení vnímat také emoce komunikačních partnerů a dává větší svobodu a volnost pro vyjádření jejich názorů skrze otevřenost odpovědí.

Interview jsem realizovala s každým komunikačním partnerem jednotlivě prostřednictvím techniky polostrukturovaného interview. Polostrukturované interview umožňuje použití určité osnovy s tématy pro průběh rozhovoru, během interview však ponechává jistou volnost ve volbě pořadí probíraných témat a v případě potřeby umožňuje také odklon od stanoveného tématu. (Miovský, 2006, s. 159-160) Osnovu s jednotlivými tematickými oblastmi jsem si stanovila v souladu se zvolenými cíli výzkumu a dle zkoumaných oblastí sociálního fungování dětí bydlících na ubytovně. Jednotlivá témata jsem s komunikačními partnery probírala v závislosti na průběhu rozhovoru. Volnost týkající se volby pořadí probíraných témat mi umožnila se během interview kdykoliv vrátit k tématům, ke kterým jsem chtěla získat více informací. Na podrobnější informace jsem se komunikačních partnerů doptávala formou doplňujících otázek.

4.3 Popis výzkumného souboru

Výzkum jsem realizovala ve spolupráci s Nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež vybraného krajského města. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež je svou právní formou dle § 62 odst. 1 zákona o sociálních službách (Zákon č. 108/2006 Sb.) registrovaná sociální služba, která se zaměřuje na děti a mládež ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy. Mezi tuto cílovou skupinu, se kterou se v Nízkoprahovém zařízení pro děti a mládež pracuje, patří mimo jiné i sociálně vyloučené děti a mládež žijící na ubytovnách, kterými se cíl mé práce zabývá.

Výzkumný soubor tvoří pracovníci vybraného Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Konkrétně se jedná o pět pracovníků uvedeného pracoviště. Z důvodu zachování anonymity jsem jednotlivým pracovníkům pro účely výzkumu přidělila fiktivní jména, pod kterými budou v následujících řádcích vystupovat.

První tři pracovnice (Jana, Martina, Lucie) se během své letité praxe v daném zařízení nedostaly do přímého styku s prostředím ubytoven. Hlavním důvodem je fakt, že daná služba probíhá hlavně ambulantně, kdy klienti dochází do Nízkoprahového centra pro děti a mládež a sociální služby jim jsou poskytovány hlavně tam. Z uvedeného důvodu pracovnice své výpovědi opíraly hlavně o osobní zkušenosti v rámci (intervencí a interakcí) práce s dětmi z ubytovny.

Dalším komunikačním partnerem je pracovník Ondřej, který v daném zařízení pracuje krátce a v prostředí ubytoven se také nepohyboval. Pracovník má také méně zkušeností s interakcí s dětmi z ubytoven.

Nejvíce zkušeností s prostředím ubytoven má poslední komunikační partner – pracovník Michal. Pracovník Michal se pohybuje přímo v prostředí ubytoven, kde potenciálním a stávajícím klientům nabízí sociální služby v rámci projektu zaměřujícího se na udržitelné bydlení. Michal své zkušenosti s prostředím ubytoven také propojuje s osobními zkušenostmi s dětmi a mládeží žijícími na ubytovnách v rámci ambulantních sociálních služeb poskytovaných uvedeným pracovištěm.

Pracovníci během rozhovorů posuzují klienty ze dvou ubytoven v daném krajském městě. Žádná z ubytoven se nenachází ve vyloučené lokalitě. Jedna ubytovna sídlí přímo v centru města a další je situována v rámci sídliště.

4.4 Způsob zpracování a analýzy dat

Data z kvalitativního výzkumu jsem si zafixovala ve formě audiozáznamu pořízeného na diktafon. Tímto krokem jsem si data technicky zaznamenala pro další práci. (Miovský, 2006, s. 196) Před započítím interview jsem jednotlivé komunikační partnery obeznámila s uvedeným způsobem zaznamenání poskytnutých informací a s možností odmítnutí této formy zaznamenání. Všichni komunikační partneři se zaznamenáním interview na diktafon souhlasili.

Následně jsem data z audiozáznamu přepsala do textové podoby prostřednictvím programu Microsoft Word. Provedla jsem doslovný přepis každého interview. Tento přepis

jsem posléze upravila do spisovné češtiny pro lepší srozumitelnost. Během této úpravy jsem také vynechala ty věty, které sloužily pouze jako „slovní výplň“. Zajistila jsem tak tzv. redukci prvního řádu. Miovský (2006, s. 209-210) hovoří o redukci prvního řádu jako o převedení doslovného přepisu jednotlivých interview do lépe čitelné podoby, která bude vhodná pro následnou analýzu.

Mioviský (2006, s. 228) a Strauss a Corbinová (1999, s. 42) označují proces analýzy dat jako kódování. Pro následnou analýzu dat jsem využila otevřené a axiální kódování, které nabízí metoda zakotvené teorie. Pro aplikaci otevřeného a axiálního kódování jsem se řídila postupem uvedeným v knize Mioviského (2006, s. 228-238)

Otevřené kódování je prvním krokem analýzy kvalitativních dat. Během této fáze analýzy dochází k označování pojmů a k jejich následné kategorizaci. V otevřeném kódování je velmi důležité pečlivé studium získaných informací. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 43) V přepisu rozhovorů jsem nejdříve identifikovala významové jednotky. Významové jednotky představují v přepisu interview určité vymezené úseky, které pro nás obsahují podstatné informace. (Mioviský, 2006, s. 227-228) Následně jsem si z identifikovaných významových jednotek vypsala klíčové pojmy. Tyto klíčové pojmy jsem posléze řadila do podkategorií a kategorií.

Dalším krokem mé analýzy bylo již zmíněné axiální kódování. V rámci axiálního kódování se klíčové pojmy novým způsobem skládají dohromady skrze nacházení vazeb mezi kategoriemi a podkategoriemi. Kategorie se dále rozvíjí a tím vytváří kategorie nadřazené. U kategorií se blíže specifikuje jejich kontext, strategie jednání a interakce a jejich následky. (Mioviský, 2006, 229-230)

4.5 Etika výzkumné práce

Během kvalitativního výzkumu můžeme narazit na spoustu otázek souvisejících s etikou, kdy by mohlo dojít k etickému konfliktu. Hendl a Remr (2017, s. 63) se ve své knize zmiňují o důležitosti vyváženosti zájmu výzkumníka o získání uspokojivých dat a zájmu o ochranu každého jednotlivce tvořícího výzkumný soubor. Tato ochrana výzkumného souboru by měla být zajištěna skrze dodržování určitých etických zásad. Etickými zásadami kvalitativního výzkumu se v odborné literatuře zabývá např. Hendl a Remr (2017, s. 63) a Mioviský (2006, s. 277-284). Během kvalitativního výzkumu jsem se tedy řídila těmito etickými zásadami, které uvedení autoři popisují. V následujícím textu bych ráda shrnula etické zásady použité během mého výzkumu.

Vybrané NZDM jsem telefonicky oslovila s prosbou o spolupráci na mém výzkumu. Oslovené NZDM jsem seznámila s účelem výzkumu a všemi ostatními náležitostmi. Všichni pracovníci NZDM dobrovolně souhlasili se zapojením do realizovaného výzkumu. Zásada dobrovolnosti účasti ve výzkumu tedy byla zachována. Před výzkumem ani během výzkumu nebylo ze strany NZDM vyžádáno podepsání informovaného souhlasu.

Aby se zachovala zásada svobody odmítnutí, tak jsem každého komunikačního partnera ještě před započítím interview obeznámila s možností kdykoliv vystoupit z již probíhajícího výzkumu. Z výzkumu nevystoupil ani jeden z pracovníků.

Jelikož je problematika ubytoven citlivým tématem, na jehož základě by mohlo dojít k různému druhu napadení daného NZDM, snažila jsem se přísně dbát na zachování zásady anonymity vybrané sociální služby i všech zúčastněných pracovníků. Z tohoto důvodu jsem pro označení jednotlivých pracovníků v textu použila fiktivní jména. Anonymizovala jsem také polohu ubytoven, o které se během interview pracovníci zmiňují.

5 Výsledky výzkumu a diskuze

V této kapitole představím výsledky mého výzkumu a podrobím je diskuzi v konfrontaci se zjištěními jiných autorů. V rámci diskuze se chci také zaměřit na možnosti sociální práce v oblasti podpory sociálního fungování dětí v jednotlivých problémových sférách. Mým hlavním cílem výzkumu tedy bylo zjistit, jak se život dětí na ubytovně promítá do jejich sociálního fungování. Skrze kódování jsem si určila klíčové kategorie představující vliv na sociální fungování dětí z ubytovny. Tyto klíčové kategorie tvořilo zázemí ubytovny, rodinné zázemí a komunita obyvatelů ubytovny.

5.1 Zázemí ubytovny a jeho vliv na život dětí

Během rozhovorů s pracovníky jsem se nejdříve zaměřila na jejich informovanost o podmínkách bydlení na ubytovně. Jak jsem již už zmiňovala v podkapitole 4.3, která se zabývá popisem výzkumného souboru, tak s prostředím ubytoven má přímou zkušenost pouze jeden z pěti dotazovaných pracovníků – Michal.

Michal zdůrazňuje, že zázemí jednotlivých ubytoven se mezi sebou liší ubytovna od ubytovny, a proto ho nelze souhrnně posoudit: „*Ono je to různé, podle toho, jaká je to ubytovna. Nelze říct jeden názor na všechny.*“ Ostatní čtyři pracovníci během mého rozhovoru s nimi uvádí, že toho moc o podmínkách bydlení na ubytovnách neví, protože o bydlení na ubytovně děti s pracovníky zas tak moc nemluví. Pouze pracovnice Martina k tomuto tvrzení dodává, že podmínky bydlení rodin na ubytovnách jsou, dle jejího názoru, podobné jako podmínky bydlení všeobecně všech rodin sociálně vyloučených z trhu se standardními byty.

Přestože pracovník Michal pojednává o vzájemné odlišnosti jednotlivých ubytoven, tak si můžeme všimnout určitých stejných atributů, které nese zázemí každé ubytovny. O těchto znacích jsem se už ústy jednotlivých autorů (tj. Horký, 2019 [online], Krausová a kol., 2016, s. 43) zmiňovala v podkapitole 1.3. Jedná se především o nedostatek soukromí, klidu či horší hygienické podmínky a materiální vybavení v porovnání s bydlením ve standardních bytech. Bydlení všech rodin sociálně vyloučených z bydlení můžeme také považovat do jisté míry za stejné, jak uvádí komunikační partnerka Martina. Jedná se totiž o rodiny v bytové nouzi se stejnými či obdobnými možnostmi bydlení.

5.1.1 Nedostatek soukromí a osobního prostoru na ubytovně a jeho vliv na život dítěte

V části rozhovoru týkající se tématu zázemí života dětí na ubytovně se komunikační partneři hodně dotýkali oblasti soukromí a osobního prostoru. Tuto oblast hodnotí jako velmi nedostatečnou až chybějící. Každý z komunikačních partnerů uvádí, že děti žijí na ubytovnách se svou rodinou všichni pohromadě v menších bytových jednotkách. Konkrétně to mohu uvést např. na odpovědi pracovnice Martiny: *„Děti zmiňují, že tam všichni bydlí pohromadě a nemají vůbec soukromí.“*

Co se týče rodinných příslušníků, mezi kterými děti z ubytovny žijí, tak je jejich celkový počet značně vyšší, než tomu bývá v rodinách majoritní společnosti. Tento fakt zmiňuje všech pět komunikačních partnerů. Řekla bych, že vysoký počet rodinných příslušníků může být dán tím, že většina rodin žijících na ubytovně je složena z příslušníků romského etnika, pro které je větší počet členů rodiny běžný. O převaze romských obyvatel na ubytovnách pojednává právě pracovnice Jana: *„Bydlí tam hlavně romští klienti. Z 99 % hlavně romští.“* Potvrzení této skutečnosti můžeme najít také u Luxe a Kosteckého eds. (2011, s. 110) či MPSV (2013, s. 17). Důvodem převahy romského obyvatelstva na ubytovnách je právě jejich velká diskriminace na trhu se standartním bydlením kvůli tomu, že jsou pronajímateli vnímáni jako riziková skupina. O tom pojednává např. Krausová a kol. (2016, s. 42), jak zmiňují v podkapitole 1.3.

Jednotliví pracovníci mi blíže konkretizovali přibližný počet rodinných příslušníků skrze uvedení nejčastějšího počtu dětí v rodině. Jana uvádí: *„Děti v rodině bývá tak čtyři a více, nebývá jich většinou míň než ty čtyři.“* Dále Martina uvádí: *„Každé dítě mívá tak těch pět nebo šest sourozenců. U jednoho dítěte vím, že jich je jako dětí třináct.“* Lucie podotýká: *„Nejvíce jsem se asi setkala se čtyřmi dětmi v jedné rodině.“* Dle Ondřeje: *„Ale vždy aspoň tři minimálně ty děti jsou.“* Nakonec Michal zmiňuje: *„Většinou jich bývá tak osm v té jedné buňce. Vím, že tam jsou většinou aspoň čtyři sourozenci plus dva rodiče. Pak když má nějaký ze sourozenců ještě své dítě, tak tam žije třeba i se svým přítelem nebo přítelkyní s nimi. Takže jich pak bývá tak těch osm.“* K počtu členů v rodině se blíž vyjadřuje ještě pracovnice Lucie a pracovník Ondřej, kteří uvádějí, že celkový počet členů rodin jejich klientů z ubytovny jim není nikdy přesně znám. Jako argument pro toto tvrzení pracovníci uvádějí časté soužití širšího příbuzenstva rodin na jedné ubytovně. Dle Lucie: *„Děti mají hodně sourozenců a příbuzných jako třeba i bratranců a sestřenic, kteří bydlí na jedné ubytovně. Často má člověk zmatek v tom, jestli to jsou jenom nějakí kamarádi, jestli spolu chodí nebo jsou do rodiny. Nikdy tedy nevím,*

kolik jich přesně je.“ Stejně tuto skutečnost vnímá i Ondřej: „Oni jsou všichni taková velká rodina. Říkají, to je můj bratranec nebo sestřenice, a tak nikdy nedokáží pořádně odhadnout, kolik jich pořádně je.“

Z důvodu malého prostoru obývaného větším počtem rodinných příslušníků pracovníci také zmiňují, že tento prostor pro děti musí být hodně stísněný. Komunikační partneři hovoří většinou o jedné místnosti, kterou celá vícečlenná rodina obývá. Pouze pracovnice Jana zmiňuje, že se maximálně jedná o dvě místnosti: *„Většinou děti říkají, že se jedná o jednu až dvě místnosti, kde bydlí všichni dohromady.“* Ve srovnání s jinými autory (Horký, 2019 [online], Krausová a kol., 2016, s. 43) se však můžeme setkat pouze s popisem jedné místnosti k bydlení - viz. podkapitola 1.3. V žádných z dostupných zdrojích jsem nenašla zmínku o větším počtu pokojů, než je právě jeden. I z vlastních zkušeností mohu potvrdit, že rodiny na ubytovnách obývají maximálně jednu místnost.

V případě hygienického zařízení jakožto prostoru koupelen a záchodů, ho všichni komunikační partneři popisují jako společný prostor pro více obyvatel ubytovny. Zjištěnou informaci potvrzuje i Snopek a kol. (2014, s. 11) a Horký (2019 [online]) v podkapitole 1.3. Snopek a kol. dále také podotýká, že je běžné sdílení dvou záchodů na ubytovně desítkami rodin. Dětem se tedy nenaskytuje dostatek soukromí ani v této oblasti.

Pracovnice Jana dále během rozhovoru uvedla: *„Neslyšela jsem od žádného dítěte, že by na ubytovně měli svůj vlastní pokoj nebo místo, kde by se mohli zašít.“* Nad tématem absence vlastního pokoje dětí se dále více pozastavuje pracovnice Lucie. Myšlenku hlouběji rozvádí k samotnému vnímání potřeby dítěte mít vlastní pokoj. Pracovnice Lucie do rozhovoru dále přináší také osobní zkušenost s jednou klientkou: *„Spíš jsem se setkala s tím, že děti říkaly, že by chtěly mít svůj vlastní pokojíček. Třeba vím o jedné klientce, co říkala, že se budou stěhovat z ubytovny do většího a že se těší na ten svůj vysněný pokojíček, kde bude mít soukromí, svůj prostor a kde bude sama.“* Z dané zkušenosti pracovnice Lucie můžeme vidět, že zmíněná klientka je konfrontována s normami a zvyklostmi platnými v majoritní společnosti a tudíž ví, co by mělo znamenat mít svůj pokoj. K potřebě vlastního pokoje se vyjadřuje také pracovnice Jana: *„... není naplňovaná ta jejich potřeba mít to svoje místo.“* Kukla a kol. (2006, s. 132) viz. podkapitola 2.3. hovoří o potřebě osobního prostoru, která patří do základních sociálních potřeb. Tato potřeba však koresponduje spíše s existencí bydlení než se samotnou potřebou pokoje, jak ji vnímají pracovníci. Přestože vlastnění pokoje není kulturně univerzální potřebou, tak je mu přikládána důležitost pro zdravý vývoj dětí. Tuto důležitost zdůrazňuje např. Singly (2009, s. 13-22). Tento autor se zmiňuje o významu dětského pokoje pro oporu konstrukce

osobní identity a osobní rozvoj. Dále podotýká, že v dětském pokoji mohou děti uskutečňovat jak své oblíbené činnosti, tak přípravu do školy. Ve vlastním pokoji mohou děti naplňovat řadu základních životních potřeb jako je např. potřeba spánku, potřeba jistoty a bezpečí, potřeba náležitého přívodu podnětů atd.

Soukromí a osobní prostor, který se dětem na ubytovně nedostává, děti hledají mimo prostředí ubytovny. Tuto skutečnost vnímají všichni pracovníci a jednoznačně se shodli na tom, že děti se snaží na ubytovně trávit co nejméně času. Pokud děti na ubytovně čas už tráví, tak je to většinou formou hraní různých her na mobilu či počítači. Děti mají také hodně tendenci trávit i čas v NZDM na počítači. Pracovníkům se ale daří korigovat to, aby nestrávili většinu času v klubu hlavně tímto způsobem. Singly (2009, s. 19) podotýká, že herní konzole a počítač pro děti představují opory jejich osobního světa. Může se jednat také o jeden ze způsobů, jak uvolnit určité psychické napětí a uniknout od reality.

Děti z ubytovny, dle pracovníků, tráví hodně času v klubu NZDM. Děti mohou na klubu trávit v dané dny tolik času kolik chtějí, a to dle otevírací doby klubu. Pracovník Michal však uvádí, že většina dětí na klub přichází v čase, kdy se klub otvírá a zůstává v něm až do doby uzavření. „*Většinou chodí sem a tady tráví ten svůj volný čas. Když skončí klub tak se nějak rozutečou. Dost často sem přijdou rovnou ze školy, kdy klub otvírá a jsou tu až do večera, než se klub zavře a pak jdou domů.*“ Důvodem dlouhého setrvávání v klubu NZDM může být skutečnost přivlastnění si daného prostoru jako svého pokoje, osobního prostoru. O této možnosti pojednává také Singly (2009, s. 13-22).

Absence soukromí a osobního prostoru na ubytovně má dle všech komunikačních partnerů negativní vliv na psychické zdraví dětí tam bydlících. Všichni komunikační partneři uvádějí, že u dětí vnímají jistou psychickou deprivaci právě z důvodu jejich nedostatku. Negativní vliv nevyhovujícího bydlení na psychické zdraví zdůrazňuje také Česká asociace streetwork et al. (2018 [online]) a Platforma pro sociální bydlení ([online]) v podkapitole 3.1.

Nedostatek soukromí a osobního prostoru na ubytovně má dle komunikačních partnerů vliv i na přípravu dětí do školy. Zázemí ubytovny vzhledem k plnění školních povinností dětmi bylo všemi komunikačními partnery popsáno jako zcela nevyhovující. Pro toto zázemí je dle nich charakteristická absence dostatečného klidu a prostoru k řádné přípravě do školy. Například pracovnice Jana uvádí: „*Oni mají kolem sebe spoustu vzruchů a pořád se kolem nich něco děje, tím že jich tam bydlí tolik.*“ Na hluk na ubytovně upozorňuje také Horký (2019 [online]). Jana pokračuje: *Nemají žádný svůj prostor jako pokojíček, kde si mohou sednout a*

doučovat se a nikdo by je při tom nerušil.“ S danou myšlenkou se ztotožňuje také Kampaň Mít svůj domov ([online]) a Chovancová ([online]) viz. podkapitola 3.5. Pro děti je přívětivou možností jít si své školní povinnosti plnit právě do NZDM, kde jim pracovníci v případě potřeby poskytnou pomoc formou doučování. V NZDM je dětem zajištěno vše, co jim pro školní přípravu doma na ubytovně chybělo. Pomoc s plněním školních povinností může být dětem poskytnuta také prostřednictvím sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. Významná by mohla být i pomoc ze strany dobrovolníků se kterými by spolupracovala škola.

Pracovníci mi ohledně problémů dětí z ubytovny souvisejících s plněním jejich školních povinností uvedli, že se u dětí často potýkají s problémem špatného soustředění. Konkrétně si u dětí všimají problému soustředit se na jednu činnost, častého odbíhání od činnosti a problému upoutat jejich pozornost. Např. pracovnice Jana uvádí: *„Já bych řekla, že tak 75 % s tím má problém určitě. Jsou děti, které si sednou a jsou schopny se na tu jednu věc soustředit, ale ve většině případů to tak úplně není.“* Jana dále podotýká, že právě špatné zázemí ubytovny může být jedním z důvodů problému se soustředěním u dětí. K tomuto tvrzení se přiklání také pracovnice Martina: *„Asi to bude taky tím, že mají kolem sebe často rozruch a nedokáží se úplně tak soustředit.“* S oběma pracovnicemi souhlasí také pracovník Ondřej: *„Se soustředěním je to těžké, protože se ty děti pořád dívají kolem sebe. Takže to soustředění je nic moc.“* V souvislosti se soustředěním dětí z ubytovny Ondřej hovoří také o významu individuality dítěte: *„Ale je to hodně individuální. Jsou tu šikovnější děti, které s tím nemají problém a některé pak takové spíše marné.“* Ondřej dále uvádí, že u dětí se špatným soustředěním vnímá motivaci jako významný nástroj pomoci: *„Většinou funguje i nějaká motivace, že jim třeba řekneme, že čím víc se budou snažit a soustředit na tu věc, tak tím dřív budou moct jít za ostatními dětmi na klub.“* Pracovník Michal zmiňuje, že špatné soustředění pozoruje spíše u mladších dětí. U starších dětí problém se soustředěním už nebývá tak znatelný: *„To špatné soustředění bývá dost často u těch mladších dětí z ubytoven. U těch dětí od patnácti výš ani moc nejde poznat, jestli tu pozornost mají nebo ne.“* Michalovo sdělení nejvíce koresponduje s poznatky vývojové psychologie. Dle ní soustředěnost u dětí mladšího školního věku není tak vyvinutá jako u dospívajících dětí. Pro děti mladšího školního věku je typické, že je možné je rozptýlit čímkoli. Oproti tomu dospívající děti dokáží lépe ovládat svou pozornost a potlačovat rušivé vlivy. (Vágnerová, 2012, s. 290-291, 386) Dále Michal podotýká, že špatné soustředění může být zapříčiněno také poruchami soustředění jako je např. ADHD, což se zázemím ubytovny nespojuje. Pracovnice Lucie hovoří o tom, že v souvislosti se soustředěním dětí z ubytoven hraje důležitou roli, jaká aktivita děti baví: *„Co se týče soustředění, tak záleží*

na tom, jaká aktivita je baví a jaká ne. Ty školní věci je teda moc nebaví.“ Dle mého názoru se tento fakt týká nejen dětí z ubytovny, ale všeobecně všech dětí. Myslím, že všechny děti se lépe soustředí při aktivitách, které je baví než při těch, které je nebaví.

5.1.2 Čistota na ubytovně

Jak jsem již zmínila v podkapitole 5.1.1, tak komunikační partneři hovořili o společném sociálním zařízení a koupelny pro více obyvatelů ubytoven. Více konkrétnějších informací ohledně vybavení a stavu mi pracovníci však neposkytli, protože s nimi nebyli přímo seznámeni.

Pracovníkům jsem se také dotazovala na celkovou čistotu prostředí ubytovny. Dle názoru pracovníků, kteří se nedostali do přímého styku s prostředím ubytoven je čistota na ubytovnách poměrně vyhovující. Rozdílný názor, ale podává pracovník Michal, který se v prostředí ubytoven přímo pohyboval. Dle jeho názoru se čistota liší ubytovna od ubytovny. Konstatuje, že jako člověk zvenčí, který vstupuje na ubytovnu, vnímá, že na některých ubytovnách jsou hygienické podmínky hodně špatné, až nesnesitelné. Během rozhovoru pracovník Michal se mnou sdílí svou zkušenost s nejhorší ubytovnou, se kterou se během své práce setkal a setkává dodnes: *„Ty podmínky tam jsou hodně špatné, a i ti klienti mají horší zázemí. Už celkově ta budova je taková zchátralá. Přijde mi, že to původně byl nějaký sklad nebo něco takového. Vždy když jsem tam šel, tak se mi tam nechtělo jít. Já jsem tam vždy byl naštěstí jenom na chodbě.“* ***A s čím jste se tam tedy přímo setkal?*** *„Byl tam dost zápach. Musím říct, že tam asi moc neuklízí. Pořádek nijak neudržují a ani nemají plán, že se tam budou v uklízení střídat.“* ***A setkal jste se někdy s tím, jak to vnímají ty děti, které na té ubytovně bydlí?*** *„Ty děti sem tam vykládají, že to tam smrdí. Jinak si nijak nestěžují.“*

Přestože většina pracovníků uvádí, že hygienické podmínky na ubytovnách jsou v pořádku, tak ve srovnání s mými zkušenostmi a názory dalších autorů jsou tyto podmínky odlišné. O nečistém a zanedbaném prostředí na ubytovnách se zmiňuje např. Horký (2019 [online]). Snopek a kol. (2014, s. 11) zase pojednává o tom, že na mnohých ubytovnách nemusí být splněny ani základní hygienické standardy.

Většina pracovníků také uvedla, že si nemyslí, že by podmínky života na ubytovně měly nějaký vliv na zdravotní stav dětí v oblasti fyzického zdraví. To koresponduje s převažujícím názorem pracovníků o poměrně vyhovujících hygienických podmínkách na ubytovnách. Odlišný názor na fyzické zdraví dětí ovlivněné podmínkami ubytovny měl pracovník Michal a Ondřej. Pracovník Ondřej překvapivě uvádí, že tyto podmínky bydlení mají na děti tam bydlící

pozitivní vliv: „*Já si myslím, že je to spíš naopak zoceluje, co se týče zdraví. Myslím, že jsou všichni zdravější víc než já.*“ Narozdíl od většiny komunikačních partnerů pracovník Ondřej nahlíží na vliv nepříznivých podmínek ubytovny naprosto z jiné, pro mě nečekané, perspektivy. Ondřejův názor je pro mě překvapující právě z důvodu odlišného pohledu na danou problematiku ve srovnání se zjištěnými informacemi v podkapitole 3.1. Opačný pohled na danou problematiku poskytuje pracovník Michal. Michal, který se s hygienickými podmínkami na ubytovnách setkal, pojednává o možném negativním dopadu života na ubytovně na zdraví dětí. Co se týče vlivu na zdraví, tak dle něj závisí na podmínkách konkrétní ubytovny. Michal vidí značný negativní vliv na zdraví dítěte v případě ubytoven skýtajících ty nejhorší hygienické podmínky pro život: „*Myslím, že ty nejhorší ubytovny mají na zdraví určitě špatný vliv. Když tam bývají takové šílené hygienické podmínky, co jsou, tak se asi ani není čemu divit, že pak to zdraví trpí taky.*“ **S jakými zdravotními problémy jste se u dětí třeba setkal?** „*Tak byly to určitě různé infekční nemoci, třeba dost angíny a chřipky. Pak taky vyrážky.*“ Michalovo sdělení je nejvíce v souladu se zjištěními v podkapitole 3.1. Zdravotní problémy v případě nevyhovujících podmínek bydlení vyplývají z výzkumu agentury MEDIAN a Nadace Sirius. (Pirátská strana [online]) O větší míře ohrožení infekčními onemocněními v případě špatných hygienických podmínek bydlení pojednává Chovancová ([online]) a také současný ministr zdravotnictví Vojtěch (2019 [online]).

5.1.3 Teplo na ubytovně

Co se týče tepla na ubytovně, tak žádný z komunikačních partnerů nepostřehl, že by si někdy někdo z klientů stěžoval na nedostatek tepla. Pracovník Michal se navíc zmiňuje i o druhu vytápění na ubytovnách, se kterým se nejčastěji setkává: „*Vím, že tam topí v kamnech, že tam určitě nemají nějaké ústřední topení.*“

Dostatek tepla je jednou ze základních životních potřeb. Jeho nedostatek se může projevit na zdraví dítěte. Je tedy jedním z indikátorů dobrého zdraví. Jak uvedli všichni komunikační partneři, tak v případě posuzovaných ubytoven děti nedostatkem tepla netrpí. Jejich potřeba tepla je tedy zajištěna. To však nebývá případ dětí ze všech ubytoven. Můžeme se setkat s ubytovny, kde není dostatek tepla zajištěn. Na nedostatek tepla si např. stěžuje obyvatelka jedné ubytovny (Česká televize, 2018 [televizní pořad]) – viz podkapitola 1.3. V případě takových ubytoven dochází k nenaplnění základní životní potřeby dítěte, což může negativně ovlivnit jeho sociální fungování.

5.2 Život dětí v komunitě ubytovny a mimo ni

Život dětí v komunitě lidí z ubytovny může mít na děti tam bydlící značný vliv, protože právě s těmito lidmi přicházejí děti každodenně do styku.

5.2.1 Děti v komunitě lidí na ubytovně

Od komunikačních partnerů jsem se mohla dozvědět, že děti z ubytovny tráví nejčastěji svůj volný čas právě s dětmi, které v dané ubytovně bydlí také. Z toho je možné si povšimnou projevů jejich mentality pospolitosti – dítě se zdržuje hlavně ve skupině dětí z komunity dané ubytovny. Pospolitost dětí z ubytovny může mít vliv také na oblast vzdělání u daného dítěte. Např. pracovnice Martina zmiňuje zajímavou a poněkud šokující osobní zkušenost, se kterou se během práce v NZDM mohla setkat: „*Třeba jeden klučina mi říkal, že se nechce učit, aby mohl jít na zvláštní školu, kde má svoje kamarády z ubytovny.*“

Pracovník Ondřej uvádí, že se děti na ubytovně nejčastěji navštěvují mezi sebou a tím tráví většinu času na ubytovně. Mimo ubytovnu děti tráví svůj volný čas nejčastěji v různých velkých skupinkách dětí z ubytovny v tzv. partách. O této skutečnosti se zmínili všichni komunikační partneři. Toto zjištění koresponduje také s informacemi, které podává Chovancová [online] a Česká asociace streetwork et al., 2018 [online] v podkapitole 3.4. Děti z ubytovny tedy tvoří určitou sociální skupinu, kterou spojuje společný znak obyvatele ubytovny. Tvorba tzv. partiček však není mezi dětmi z ubytovny nic výjimečného, protože je to typické i pro všechny ostatní děti školního věku a hlavně dospívající, jak udává např. Vágnerová (2012).

Pracovníků jsem se také dotazovala na to, jak „partičky“ dětí z ubytovny tráví svůj volný čas, čím ho naplňují. Nejčastěji pracovníci uvedli, že se děti potulují po venku (ulice, parky) a chodí z místa na místo. Např. pracovnice Martina zmiňuje: „*Je pro ně hodně takové časté a typické, že říkají, že půjdou prostě ven.*“ Pracovnice Martina si jako jediná všimá, že především starší děti mají potřebu mít místo, kde se mohou setkávat jako nějaká „parta“. Dle pracovníků se děti na ubytovně nudí, a proto si zábavu hledají venku mimo ubytovnu. Nudu na ubytovně a také nemožnost smysluplného trávení volného času popisuje také např. Chovancová ([online]) a Mareš et al., (2008). Singly (2009, s. 19) dokonce podotýká, že děti mohou chybějící osobní prostor pro oblíbené činnosti nacházet i mimo svůj domov např. na ulici.

Dále si pracovníci myslí, že děti pořádně neví, jak by mohly čas venku smysluplně naplnit, a proto se jen tak potulují. Většina pracovníků dokonce zmiňuje, že z tohoto důvodu se v „partách“ dětí z ubytovny rozvíjí patologické jevy, aby děti tzv. něčím „zabili“ čas. Na druhou

stranu všichni pracovníci děti chápou, že se dětem (především starším) venku nenaskytuje moc možností, jak by čas venku rozumně využili. Poněkud odlišná situace prý nastává v období letních prázdnin. O letních prázdninách se totiž dětem z ubytovny v daném krajském městě naskytuje možnost chodit na hřiště, které zdarma pro veřejnost otevírá jedna základní škola, jak to popisuje např. pracovnice Jana: „*Takže v těch letních měsících chodí spíš na to hřiště, kde si hrají fotbal. Je to takové lepší, že tam ten čas smysluplněji využijí a nenudí se.*“ Když bývá venku nepříznivém počasí, jako např. zima, tak děti nejčastěji tráví svůj volný čas v obchodním domu, který se nachází blízko městského centra. Tento způsob trávení volného času v případě špatného počasí venku zmínili všichni pracovníci. V obchodním centru však děti tráví dost času i v případě hezkého počasí, protože pro ně představuje významné místo setkávání. Pracovnice Martina vnímá, že starší děti mají potřebu mít místo, kde se mohou setkávat jako nějaká „parta“. To potvrzuje např. i Vágnerová (2012, s. 396), dle které má skupina dospívajících dětí svá oblíbená místa, kde se schází. Důležité přitom je, aby tato místa byla dětmi považována za jejich teritorium, kde nemá přístup generace dospělých. Pracovnice Jana dále zmiňuje, že v obchodním domě děti nic nepostrádají: „*... je tam pro ně vlastně úplně všechno. Mají tam teplo, mohou si tam sednout a popovídat si, mají tam záchody a obchody.*“ Pracovníci Ondřej a Lucie podotýkají, že v zimě děti také někdy chodí bruslit na zimní stadion v rámci bruslení pro veřejnost za které jednotlivé dítě zaplatí 40 Kč.

V rámci NZDM děti nejraději tráví svůj volný čas hraním stolního fotbalu, pin pongu či kulečnicku. Děti z ubytovny, dle pracovníků, žijí hodně hudbou a chtějí se v ní realizovat. Proto se pracovníci snaží právě jejich realizaci v hudbě podporovat. Klub NZDM poskytuje svým klientům možnost vytvoření si nahrávek vlastní hudby v rámci nahrávacího studia. Jana uvádí: „*Spousta z nich si vytvořila nějaké své skladby a videoklipy, které jsou i zveřejněné. Myslím, že je to pro ně hodně fajn v tom, jak zabít svůj volný čas a mít z toho i nějaký výstup potom.*“ Dále dětem poskytuje NZDM hudební koutek, kde si mohou pouštět a poslouchat svou oblíbenou hudbu. S důležitostí hudby v životě dítěte, hlavně dospívajícího, souhlasí také Singly (2009, s. 20), který jí přiznává význam pro rozvoj autonomie jedince. Vzhledem k převažujícímu množství romského obyvatelstva na ubytovnách se můžeme na význam hudby podívat také z pohledu romské kultury. Pro romskou kulturu představuje hudba jeden z významných prvků jejich identity. (Český rozhlas [online]) Hudba tedy představuje skvělý nástroj pro sociální práci s dětmi z ubytovny. Skrze podporu hudebních aktivit např. v NZDM, mohou děti nalézat smysluplné využití svého volného času. Konkrétně vidím dobré využití hudby např. v muzikoterapii. Skrze muzikoterapii by mohla být realizována psychohygienu dětí.

Muzikoterapie poskytovaná ve skupinové formě by mohla např. ve škole posloužit ke zlepšení sociálních vazeb mezi dětmi z ubytovny a kolektivem třídy.

Co se týče možností využití volného času zprostředkovaných školou, tak je dle komunikačních partnerů dětí z ubytovny většinou nevyužívají. Kromě nedostatku financí rodiny na jejich úhradu hraje významnou roli také fakt, že o ně děti z ubytovny většinou nemají zájem. O příčině nezájmu dětí o školní volnočasové aktivity pojednává pracovnice Martina: „*Ve škole je ty kroužky moc nelákají, spíš chtějí z té školy vypadnout, aby byly v té partě svých kamarádů.*“ Trávit volný čas společně s „partou“ kamarádů umožňují právě NZDM, což vnímám jako velký přínos především pro prevenci různých sociálně patologických jevů uvnitř těchto sociálních skupin.

5.2.2 Patologické jevy

Komunita ubytovny včetně skupiny dětí tam bydlících může uspokojovat řadu potřeb jedince, na druhou stranu může být také rodištěm různých patologických jevů. Chovancová ([online]) poukazuje na to, že mají děti na ubytovnách špatné vzory rodiny a ostatních obyvatelů ubytovny, kteří svůj volný čas tráví patologicky. Kampaň Mít svůj domov ([online]) hovoří především o problému vysoké koncentrace sociálně patologických jevů u obyvatel ubytoven a jejich hrozbou pro děti. K patologickému jednání se však mohou děti schylovat také z důvodu neuspokojování jejich základních životních potřeb přijatelným způsobem, jak to udává např. Kukla a kol. (2016, s. 131).

Nyní shrnu patologické jevy, které komunikační partneři v souvislosti s životem dětí v komunitě ubytovny uvedli.

Pracovníci zmiňují, že u dětí nezaznamenali užívání tvrdých drog. Jedinou výjimkou jsou alkoholické nápoje, které se řadí mezi tvrdé drogy. Děti přichází přímo do styku pouze s měkkými drogami typu tabák či marihuana. Zkušenosti dětí s drogami mohou souviset s preferováním intenzivních prožitků, což je svým výskytem charakteristické pro vývojové stádium dospívání. Děti mohou intenzivních prožitků dosahovat právě skrze požívání návykových látek, jak uvádí např. Vágnerová (2012, s. 467) Skrze experimentování s drogami mohou děti také částečně nacházet svou identitu. Právě ve skupinách vrstevníků je toto experimentování považováno za jistý druh zábavy. Ke zkušenostem s drogami se tedy dítě nejčastěji dostane v rámci této sociální skupiny. (Elliot, Place, 2002, s. 147-148) U těchto dětí je důležitá především prevence vzniku závislosti na návykových látkách. Významnými institucemi pro práci s dětmi ohroženými závislostmi či závislými na návykových látkách jsou

protidrogová centra. Protidrogová centra v první řadě poskytují léčbu skrze poskytování poradenství, behaviorálních technik či skupinových setkáních. Dále se mohou zaměřovat také na práci s rodinou a prostředím, kde se toto dítě nachází. (Elliot, Place, 2002, s. 164) Sociální pracovník by tedy měl dítě v případě potřeby odkázat na tuto instituci.

Požívání tabáku skrze kouření cigaret je nejrozšířenějším patologickým jevem mezi dětmi z ubytovny. Dle pracovníků neexistuje mezi dětmi moc výjimek, co by této patologii nepropadly. Pracovnice Martina si myslí, že přibližně od 10 let kouří cigarety každé dítě z ubytovny. Věk, kdy dochází k první zkušenosti s cigaretou je u dětí z ubytovny hodně nízký. Pracovníci ho odhadují v rozmezí 6-9 let věku dítěte. Nízký věk první zkušenosti s cigaretou se však vyskytuje všeobecně u všech dětí, a nejen u dětí z ubytoven. Děti venku setrvávají v „partách“ dětí z ubytovny, které bývají věkově heterogenní. V tom většina pracovníků vidí hlavní příčinu výskytu kouření cigaret u dětí v tak brzkém věku. Starší děti jsou určitým vzorem pro děti mladší. Pro mladší děti bývají starší děti prvními osobami, skrze které se k cigaretám dostanou. Pracovník Michal hovoří, že se děti často naučí kouřit prostřednictvím svých starších sourozenců. Během rozhovoru mi Michal odhaluje příběh, se kterým se setkal už minimálně u čtyř dětí z ubytovny: *„Je to třeba tak, že ten starší bratr něco udělá a mladší řekne, že to řekne rodičům a když mu dá ten starší cigaretu, tak to ten mladší doma pak neřekne. A tak to bývá třeba víckrát a naučí se tím kouřit. Tento příběh je tak minimálně už u čtyřech klientů, co se tak naučili kouřit.“* Pracovnice Jana uvádí, že pracovníci se snaží tento patologický jev u dětí eliminovat. Navzdory snahám se jim to prý bohužel moc nedaří.

Pracovníci se u dětí z ubytovny v hojné míře setkávají také s kouřením marihuany. Většina pracovníků uvádí, že s marihuanou mají větší zkušenosti spíše starší děti nad 15 let. Starší děti marihuanu kouří často i pravidelně. Mladší děti marihuanu maximálně párkrát zkusí a k pravidelnému požívání většinou nedochází. Dle pracovnice Martiny mají děti první zkušenost s marihuanou ve věku 10 ti let. Věk první zkušenosti s marihuanou tedy nebývá tak rapidně nízký jako u kouření cigaret. Oproti většině pracovníků se vymezuje pracovník Michal. Michal má zkušenosti nejen s kouřením marihuany u starších dětí, ale také u mladších. Michal vidává mladší děti každý den se svou „partou“ kouřit marihuanu. Není to prý tak, že by se kouření marihuany vyskytovalo hlavně u starších dětí. Mnohokrát marihuanu pravidelně kouří i mladší děti. Michal uvádí, že se setkává s kouřením marihuany u dětí, které mají už 8 let. Věková hranice první zkušenosti s marihuanou je tedy z výpovědi pracovníka Michala nižší než dle pracovnice Martiny.

Kromě pracovnice Lucie, mají všichni pracovníci zkušenosti s požíváním alkoholu nezletilými dětmi z ubytovny. Alkohol však spíše patří mezi jednu z méně požívaných návykových látek. Míra požitého alkoholu nebývá u dětí z ubytovny příliš vysoká. Pracovnice Jana se domnívá, že alkohol bývá někdy provázen také dalšími patologickými jevy. Konkrétně se Jana u dětí setkala s alkoholem v kombinaci s vandalismem. Tak jako u marihuany, mají s alkoholem větší zkušenosti spíše starší děti nad 15 let. Pracovníci také uvedli, že mladší děti alkohol moc často nepožívají. Pracovnice Martina podotýká, že u mladších dětí bývá pouze zkušenost s alkoholem. Nejedná se prý o to, že by alkohol děti požívaly pravidelně, ale spíše v rámci nějakých rodinných oslav. V podkapitole 1.3. Horký (2019 [online]) a Česká televize (2017 [online]) pojednávají o velkém výskytu alkoholismu na ubytovnách. Z toho vyplývá, že alkohol je nejdostupnější látkou na ubytovně právě z hlediska výskytu. Překvapující tedy je, že děti k této tvrdé droze příliš neinklinují.

Děti z ubytovny bývají jak oběťmi šikany, tak agresory. Pracovník Ondřej mi během rozhovoru sděluje, že děti z ubytovny se také šikanují mezi sebou navzájem. Danou informaci můžeme vyčíst také z výpovědi pracovnice Martiny. Martina se mi svěřuje s osobní zkušeností konfliktu mezi dětmi z ubytovny docházejícími do NZDM: *„Klienti ničili klientům jejich věci. Byly to třeba výrobky, co si vyrobili. Stalo se taky, že si na ně venku počkali a shodili je a rozbili jim jejich věci. Tak to jsme řešili. A to se právě stalo mezi těmi kluky, co žijí na té stejné ubytovně, tak proto jsme to pak řešili i s rodiči.“* Daný konflikt by se, dle jejího názoru, už dal považovat za šikanu. Z tohoto důvodu byl konflikt řešen nejenom mezi pracovníky a danými dětmi, ale také ve spolupráci s rodiči těchto dětí. Většina pracovníků však hovoří o šikaně na poli školy.

Vandalismus je další patologií, která se u dětí z ubytovny vyskytuje. Tento patologický jev je možným způsobem uvolnění a sebevyjádření dítěte, jak uvádí Jedlička (2017, s. 189). Tohoto uvolnění a sebevyjádření by dítě však mohlo dosahovat i jinak. Je proto na místě, aby v rámci sociální práce, rodiny či školy docházelo k eliminaci sklonu k této patologii a dítěti byla poskytnuta jiná možnost sebevyjádření. Danou patologií během rozhovoru zmiňují všichni pracovníci s výjimkou pracovníka Michala. K vandalismům v rámci NZDM dochází jen občas. Pracovnice Martina označuje vandalismus páchaný dětmi z ubytovny jako jejich přirozenou tendenci. Děti přirozeně ničí věci, aniž by si to samy uvědomovaly. Martina to ukazuje na konkrétním příkladě: *„Třeba jsme jim dávali nové pálky na pin pong a ony je během chvíle zničily. Přitom to jsou věci pro ně. Oni s nimi hrají a pro ně je dobré, aby ty pálky byly v pohodě. Ale prostě tak automaticky stojí, někam se dívají a v ruce tu pátku automaticky škubou, a přitom*

to nevnímají a dělají to tak jaksi přirozeně.“ Ničení hracích pálek na pin pong je nejčastěji se opakující vandalismus v klubu NZDM, na kterém se shodli všichni čtyři pracovníci. Pracovníci mě obeznámili také s dalšími projevy vandalismu, se kterými se mohli během své práce v NZDM setkat. Patří mezi ně např. kreslení po zdi a poškozování cizího majetku, jak to uvádí např. Martina: *„Nebo třeba jsme měli na chodbách hodně počmárané zdi. Ty děti mají potřebu tam něco psát a čmárat a museli jsme to pak přemalovávat.“* To potvrzuje také pracovník Ondřej: *„Máme dole takové sádkartony, co patří k restauraci a kluci je nějak rozkopali, tak to jsme tu řešili.“* Jeden z uváděných faktorů podporujících vandalismus u dětí z ubytovny je vliv jejich „party“. Dle převažujícího názoru pracovníků u jednotlivců k závažnějším vandalismům nedochází. „Parta“ dětí z ubytovny tedy dodává dítěti odvahu k činnostem, které by si samo nedovolilo uskutečnit. Z toho vyplývá, že „parta“ tuto patologii u svých členů podporuje.

5.2.3 Postavení dětí z ubytovny mezi ostatními klienty NZDM

Všichni komunikační partneři se shodli na tom, že mezi dětmi z ubytovny a jinými dětmi z klientely NZDM není žádný markantní rozdíl. Dvě pracovnice dokonce uvedly, že mají někdy problém u klientů rozlišit kdo je z ubytovny a kdo ne. Je tomu tak prý z důvodu, že většina klientů NZDM jsou sociálně vyloučené děti stejně jako děti z ubytovny, jak uvádí např. pracovnice Martina: *„Většina našich klientů je sociálně vyloučených. Většinou děti, co bydlí mimo ubytovnu a děti co jsou sociálně vyloučené a bydlí jinde tak jsou podobně nastavené, co se týče třeba dodržování pravidel.“* Toto zjištění je v souladu s poznatkem Chovancové ([online]) a České asociace streetwork a kol. (2018 [online]) viz. podkapitola 3.4, kteří si všímají podobnosti klientů NZDM v souvislosti se sdílením stejné role.

Pracovníci si všímají pouze nepatrných rozdílů týkajících se postavení dětí z ubytovny v celkovém kolektivu klientů. Pracovnice Jana si spolu s pracovnicí Lucií někdy všímá rozdílů v souvislosti se vztahy mezi dětmi z ubytovny a jejich vztahy vůči ostatním dětem. Dle pracovnice Jany mají mezi sebou děti z ubytovny hlubší vztahy než s ostatními klienty NZDM a nechce se jim moc brát do svého kolektivu právě ty ostatní děti, které s nimi nesdílí komunitu ubytovny. Segregace dětí z ubytovny od zbytku dětí NZDM je dle pracovnice Lucie výraznější spíše u starších dětí (především v pubertě): *„Ti starší se baví hlavně mezi těmi svými, mezi tou skupinou z ubytovny. Moc ty ostatní děti mezi sebe neberou. Ty menší děti berou mezi sebe takhle i ty ostatní děti.“* Skutečnost, že se starší děti více segregují od ostatních klientů NZDM může souviset s jejich vývojovým stádiem dospívání. Dle Vágnerové (2012, s. 452) a Langmeiera a Krejčířové (2006, s. 160) skupinová identita pomáhá utvářet vlastní identitu

dospívajícího. Pro vlastní identitu je důležitá potřeba vymezení se vůči něčemu nebo někomu. Skupina dospívajících dětí se proto vymezuje vůči ostatním klientům NZDM. Oproti tomu menší děti z ubytovny nemají takový velký problém přijmout mezi sebe i ostatní děti, které na ubytovně nežijí. Některé romské děti z ubytovny se nemají problém bavit i s dětmi, které nepatří mezi příslušníky romského etnika. Pracovnice Lucie mi během rozhovoru sděluje svou vzpomínku, kdy jeden malý romský chlapec z ubytovny si hrál pin pong s chlapcem z majoritní společnosti. K tomuto zážitku nakonec dodává: „... *nebylo to to takové odsuzovačné, ale rozuměli si spolu.*“

Pracovník Ondřej vnímá větší sociální zdatnost a samostatnost dětí z ubytovny oproti ostatním klientům. Nejvíce si u dětí z ubytovny pracovník všímá jejich větší sociální zdatnosti v případě, když se plně naplní kapacita klubu NZDM: „*Když se nám klub naplní a je tam hodně lidí, tak ty děti, které z ubytovny nejsou, tak jsou takové že jim to vadí, že je tam tolik lidí, že tam je hluk a tak. Děti z ubytovny jsou na to ale více zvyklé, jsou v tomto víc sociálně zdatnější, tak jsou tam víc dominantnější. Je to takový, jak se říká že těžko na cvičišti, lehký na bojišti.*“ Pracovník Michal vnímá rozdíl pouze v oblečení, které děti z ubytovny někdy nosí v horším stavu než ostatní sociálně vyloučené děti z klientely NZDM: „*Jenom je jde někdy poznat podle oblečení nebo jestli jsou třeba špinaví nebo přijdou v tričku, když je venku zima. Boty, které mívají se mnohdy rozpadají na místě a někdy nemívají tkaničky. Takže akorát to je dost poznat na ten první pohled.*“ V souvislosti s oblečením dále Michal pokračuje k výhodě bydlení v azylovém domě pro matky s dětmi. V této sociální službě prý bývá pojištěné to, že děti budou chodit slušně oblekané, kdežto na ubytovně je to pouze v kompetencích rodičů, kteří o slušné oblečení svých dětí nejeví moc zájem. Řekla bych, že absence vyhovujícího oblečení u některých dětí na ubytovně koresponduje s neexistencí spolupráce rodin těchto dětí se sociálními službami, které by mohly vhodné oblečení dostupně zajistit. Úkolem sociální práce, ale třeba i školy by mělo být odkázání těchto rodin na příslušné sociální služby. Uvést mohu např. službu charitního šatníku zprostředkovanou Charitou ČR.

Všichni pracovníci mi během rozhovoru také potvrdili fakt, že v rámci NZDM k sociálnímu vyčleňování dětí z ubytovny ze strany ostatních dětí nedochází. Někdy se pouze sem tam vyskytne u dětí problém s rasistickými narážkami vůči romským dětem žijícím na ubytovně. Toto se ale stává opravdu výjimečně. Pracovníci dále také uvedli, že se spíše setkávají s případy, kdy děti z majority jsou otevřené vůči dětem z ubytovny a nemají problém se podílet na společných aktivitách i s nimi. Může tomu být tak právě z důvodu sdílení role sociálního vyloučení, jak jsem již v této podkapitole uvedla.

Během rozhovoru jsem se pracovníků ptala také na to, zdali se setkali s šikanou v rámci NZDM. Většina pracovníků uvedla, že k cílené šikaně v rámci NZDM mezi klienty nedochází. Jak jsem se mohla dozvědět od pracovnice Jany, tak je tomu tak proto, že v NZDM jsou nastavená určitá pravidla, která musí všichni klienti respektovat. Dle pracovnice Lucie se mezi dětmi vyskytují pouze nějaké „pošťuchovačky“: „*V rámci klubu tady bývají nějaké ty pošťuchovačky nebo tak. Jinak, že by přímo šikana, to ne.*“ Pouze pracovnice Martina pojednává o její jediné zkušenosti s šikanou mezi klienty v rámci NZDM, jak jsem uvedla v předchozí podkapitole 5.2.1.1.

5.2.4 Postavení dětí z ubytovny ve společnosti

Děti z ubytovny nemusí být přijímány většinou společností, která bydlí ve standartním bydlení. Bydlení na ubytovně je v tomto ohledu pro její obyvatele stigmatem. O bydlení na ubytovně jako stigmatu hovoří i Česká asociace streetwork et al. (2018 [online]) či Snopek a kol. (dle Krausová a kol., 2016, s. 53). Tyto děti se především ze strany spolužáků mohou se stávat oběťmi šikany kvůli svému sociálnímu postavení dítěte z ubytovny. Proto jsem se během rozhovorů s komunikačními partnery zaměřila také na téma šikany.

Pracovnice Martina s pracovnicí Lucií se zmiňují o různých konfliktech mezi vrstevníky v jednotlivých třídách. Martina ví, že děti z ubytovny se do konfliktů se spolužáky ve škole dostávají, ale neví, do jaké míry se jedná o šikanu. To, zdali se dítě stane agresorem či obětí šikany může být ovlivněno různými faktory. Pracovnice Martina si např. myslí, že hodně záleží na osobnosti dítěte, na tom, jak je průbojné. Tato možnost je v souladu např. s Lovasovou (2006, s. 14), která uvádí, že se dítě může stát obětí šikany i z důvodu psychické odlišnosti. Také Vágnerová (2012, s. 350) vnímá riziko šikany v souvislosti s odlišností dítěte od třídy. Dle ostatních pracovníků je také určující to, jestli má dané dítě ve třídě kamarády z ubytovny či z rodiny nebo je ve třídě osamoceno. Dítě, které je součástí nějaké skupiny ve třídě má prý menší šanci, že se stane obětí šikany. To potvrzuje např. Vágnerová (2012, s. 424), která se zmiňuje o potřebě bezpečí a jistoty zajištěné díky příslušnosti k dané skupině. Lovasová (2006, s. 13-14) také pojednává o šikaně dítěte z důvodu sociálního znevýhodnění či rasy. Dle pracovnice Lucie probíhají konflikty mezi dětmi z ubytovny a dalšími spolužáky ve třídě většinou právě kvůli rasovému původu. Dále pracovník Michal uvádí, že se na něj neobrátilo žádné dítě z ubytovny s tím, že by bylo šikanováno. Dle Michalova názoru by se děti s problémem šikany pracovníkům asi ani nesvěřily.

Bliže se postavením dětí z ubytovny ve společnosti během rozhovoru zabývá pracovník Michal. Michal vnímá ze zkušeností z terénu, že děti z ubytovny bývají majoritní společností většinou vyčleňovány a je na ně pohlíženo tzv. „skrz prsty“. S touto výpovědí se ztotožňuje také Česká asociace streetwork et al. (2018 [online]) či Snopek a kol. (dle Krausová a kol., 2016, s. 53), kteří vnímají bydlení na ubytovně jako stigma a důvod jejich diskriminace, jak jsem zmínila výše. Michal dále zmiňuje, že děti z majoritní společnosti se s dětmi z ubytovny často odmítají kamarádit: *„Majorita zvenku s nimi moc nechce být. I když jsou jako ty děti v pohodě, tak už jsou tak nějak zaškatulkovaní, že ostatní lidi se na ně dívají skrz prsty a nadávají na ně i když jenom projdou.“* Důvodem prý bývá také etnicita dětí z ubytovny, která bývá z většiny romská. Děti z majoritní společnosti jsou, dle Michala, ovlivněny negativním až rasistickým pohledem svých rodičů na romské etnikum, které tvoří většinu obyvatel všeobecně na všech ubytovnách. Tyto děti pak zaujímají vůči romským dětem z ubytovny stejný přístup jako jejich rodiče. Pracovník Michal během rozhovoru vzpomíná na jeden osobní zážitek z terénní práce, kdy si vysokoškolští studenti z majority byli ochotni hrát s romským dítětem z ubytovny: *„Ale mám třeba i takové zkušenosti, že přišel jeden romský kluk, co je z ubytovny a normálně si s ním hrály studenti, co chodí na vysokou školu. Že prostě přišel za nimi a a zeptal se, jestli si s nimi může hrát a hráli si s ním.“* Dle Michala se však jedná o jeden případ z mála.

Děti z ubytovny si často nenechávají narážky na rasový původ líbit, a proto konflikty mnohdy vyvrcholí až do fyzické agrese, jak zmiňuje Lucie: *„Většinou to bylo tak, že někdo na ty děti nadával kvůli rase a ony si to nenechaly líbit, a proto se do nich třeba pustily. Takže to jsem slyšela tak nejčastěji, že to někdo vyprovokoval a ony si to nenechaly líbit a oplatily jim to.“* Pracovník Michal také uvádí, že řada konfliktů mezi dětmi z ubytovny a jejich spolužáky vrcholí fyzickou agresí. Michal ví o pár dětech, kterým byla z důvodu takového vyhocení situace udělena snížená známka z chování. Fyzická agrese prý bývá vždy završením nějakého slovního vyprovokování ze strany spolužáků. Michal se domnívá, že u dětí mimo NZDM neprobíhá nějaká cílená dlouhodobá agrese či šikana. Různá vyhocení situací bývají spíše jednorázovou záležitostí, nevyskytují se pravidelně.

Dále jsem se od komunikačních partnerů mohla dozvědět, jak postavení obyvatele ubytovny ve společnosti vnímají samotné děti. Většina pracovníků uvedla, že děti své postavení ve společnosti nevnímají negativně. Např. pracovnice Jana si myslí: *„Myslím, že to nevnímají nějak negativně. Spíš to vnímají naopak, tím že tam žijí v takové své komunitě a že tam mají své kamarády. Berou to jako normální, neberou to jako něco zvláštního.“* Oproti názoru většiny

komunikačních partnerů však vystupuje pracovník Michal a pracovnice Martina. Dle Michala se děti stydí za to, že jsou obyvateli ubytovny. Martina zase uvádí případ jedné dívky, která se v kolektivu třídy styděla za to, že je obyvatelkou ubytovny. Kvůli tomu že dívka byla obyvatelkou ubytovny nebyla přijímána kolektivem ve třídě, což mělo za následek její záškoláctví: „*Jedna holčina třeba strašně nechtěla chodit do školy a chodila i za školu. Bylo to kvůli tomu, že v tom kolektivu ji kvůli tomu že byla z ubytovny moc nebrali.*“ Vztahy dítěte se svými spolužáky jsou důležité, neboť v případě nepříznivosti mohou být jednou z příčin záškoláctví. Znevýhodněné postavení dítěte ve třídě by mohlo nejlépe vyřešit právě sociální bydlení. Dítě by bydlelo se svými rodiči ve standardním bytě a s pomocí sociální práce by mohly být odstraněny sociální rozdíly (např. dítě je špinavé, nevhodně oblečené) mezi tímto dítětem a zbytkem třídy. Děti by se dále nemusely stydět za to, kde bydlí, což by mělo dobrý vliv i na jejich psychické zdraví. Jako velmi důležitou vidím správnou integraci dítěte z ubytovny do kolektivu třídy zajištěnou školou a také práci s ostatními žáky na ochotě přijímat odlišnosti. Škola by měla být schopná případnou šikanu dětí z ubytoven řešit, ať už zajištěním odborných pracovníků, tak provázaností se službami, které se problematikou zabývají.

5.3 Rodinné zázemí dětí na ubytovně

Rodinné zázemí je důležitou částí tvořící celkového zázemí dětí žijících na ubytovně. Dle mého názoru hraje rodinné zázemí jednu z nejdůležitějších rolí v konceptu sociálního fungování dětí. Z tohoto důvodu jsem chtěla zjistit, jakých podob rodinné zázemí dětí z ubytovny nabývá.

Rodiny bydlící na ubytovnách jsou dle názoru všech komunikačních partnerů většinou romského původu viz. podkapitola 5.1.1. Také se dle pracovníků jedná o vícečlenné rodiny, jak jsem již uvedla také v podkapitole 5.1.1. Všichni komunikační partneři se také jednotně shodli na převažujícím úplném typu rodin. Na druhou stranu se dle jednotlivých výpovědí pracovníků vyskytují v celkem hojném počtu také neúplné typy rodin. Neúplné rodiny jsou na ubytovně v nejčastější formě tvořeny matkami, které své děti vychovávají samy po boku muže, který není biologickým otcem jejich dětí nebo je otcem pouze některého dítěte z celkového počtu dětí dané matky. „*Mají většinou matku i otce, ale že to třeba úplně není vlastní otec a matka si třeba našla jiného přítele. Vždy tam, ale je ten muž i žena, co jsem zatím takhle mohla postřehnout. Nevšimla jsem si, že by se nějaké dítě zmiňovalo, že by ta matka byla vyloženě sama. Když se rodiče rozvedou nebo rozejdou, tak si pak většinou najdou nějakého jiného partnera.*“ (Martina) Jedna komunikační partnerka (pracovnice Jana) zmiňuje, že v méně časté formě jsou neúplné rodiny na ubytovně tvořeny také osaměle žijícími matkami samoživitelkami se svými

děťmi. Jana ve své výpovědi také uvádí příčinu této skutečnosti: „Většinou, když už to jsou neúplné rodiny, jako ty samotné matky s dětmi, jsou spíše většinou někde na azylovém domě, ale na sociálních ubytovnách jsou spíše ty úplné rodiny.“ Právě matky samoživitelky jsou považovány za jednu z nejvíce ohrožených skupin sociálního vyloučení ze standardního bydlení. S tím souhlasí např. MPSV (2015, s. 10). Pracovník Michal se kromě již zmíněných forem neúplných rodin setkal také se situacemi, kdy děti byly svěřeny do pěstounské péče prarodičům. Tuto formu neúplného typu rodin pracovník hodnotí jako poměrně častou. Ostatní komunikační partneři se však o této formě neúplné rodiny nezmiňují.

Dle pracovníků NZDM se rodiny bydlící na ubytovně se nachází ve špatné finanční situaci spojené s dluhy. O problematice dluhů u rodin na ubytovnách se zmiňuje také např. Kunstová (2016 [online]) a MPSV (2014, s. 40). Děti by měly být v rámci prevence zadluženosti v jejich budoucnosti vzdělávány ve finanční gramotnosti a dluhové problematice. Toto vzdělání jim může být poskytnuto, jak ve škole, tak v rámci sociálních služeb či nestátních neziskových organizací.

Tíživá finanční situace rodin zužuje nabídku volnočasových aktivit pro jejich děti. Řada nabídek smysluplného využití volného času je totiž často placených. Jedná se i o kroužky ve škole. Dle pracovníků děti obecně kroužky moc často nenavštěvují a pokud ano, tak se jedná maximálně o jeden kroužek. Dle pracovnice Martiny nejvíce dětí (především chlapců) dochází do kroužku, kde se mohou učit boxovat: „Hodně jich třeba chodí do boxu. Jeden tatínek od nich ten box dokonce trénuje.“ Pracovníci uvedli, že právě z důvodu špatné finanční situace rodiče pro děti volí spíše bezplatné kroužky, které jsou často v rámci nějaké sociální služby. Rodinám se však ze systému pomoci v hmotné nouzi naskytuje možnost dávky mimořádné okamžité pomoci, díky níž by mohli dětem placené kroužky uhradit. Konkrétně se jedná o příspěvek na vzdělání nebo zájmovou činnost dětí. Rodinám z ubytovny tedy nejspíš chybí dostatek informací o možnostech úhrady placených kroužků s podporou státu.

Většina rodin si z finančních důvodů nemůže dovolit vlastnit počítač, ale mobilní telefony většinou mívají všechny děti, podotýká pracovnice Jana. Dle pracovnice Martiny je až překvapující, že tyto rodiny i přes svou špatnou finanční situaci pořídí svým dětem drahou elektroniku. Děti si však málokdy elektroniky váží a dochází k tomu, že ji často ničí: „Doma jsou podle mě hodně na počítačích a na mobilech, když mají tu příležitost. Ne všichni to tak ale úplně mají. Kluci často říkají, že hrají různé hry na počítači právě i doma. Je to až překvapující, že si to často některé rodiny mohou dovolit, že třeba přinesou nějaký mobil.

Nemají k tomu ale jako úplně vztah, takže často tu svou elektroniku zničí a pak jim rodiče koupí zase nový. Je problém, že si těch věcí neumí úplně až tak vážit.“

5.3.1 Výchovný styl rodičů a jeho vliv na sociální fungování dětí

Dále jsem se komunikačních partnerů dotazovala na výchovný styl rodičů vůči svým dětem. Na danou otázku se mi dostalo různorodých odpovědí. Pracovník Ondřej pojednává o především o volnosti a určité pasivitě ve výchově: *„Oni jim dávají dost volnost. Často se ani nezajímají, co vlastně dělají a kde přesně jsou. Rodiče pouští ven i tak malé děti a ty si pak musí venku samy poradit.“* S Ondřejem souhlasí také pracovnice Martina: *„Je to taková volnější a svobodná ta výchova. Ten přístup rodičů je spíš takový pasivnější.“* Dále Martina jako jediná pojednává o vlivu pasivnějšího přístupu rodičů k dětem: *„Ty mladší děti chtějí trávit více času s pracovníky než s ostatními dětmi a dožadují se jejich pozornosti hlavně sami pro sebe. Myslím, že je to z důvodu potřeby pozornosti, která se dětem od rodičů podle mě moc nedostává.“* Na druhou stranu u starších dětí pracovnice tuto potřebu už tolik nevnímá. Dospívající děti se totiž tuto pozornost snaží získávat prioritně mezi svými vrstevníky a vůči dospělým lidem se vymezují, jak to uvádí např. Vágnerová (2012, s. 452) a Langmeier a Krejčířová (2006, s. 160). Pracovnice Jana se zase zmiňuje o odpovědnosti starších dětí za výchovu mladších sourozenců: *„Vím že v té rodině tím, že je tam spousta sourozenců, tak především u mladších sourozenců ta zodpovědnost a starost je potom na těch starších sourozencích. Matky se starají o ty nejmenší děti a o domácnost, co se týče vaření nebo úklidu.“* Dle pracovníka Michala děti někdy dokonce zastávají roli rodičů: *„Ty děti kolikrát zastávají roli rodičů. V tom, že mají na starost ty mladší sourozence.“* Dále Michal zmiňuje: *„Rodiče je tak celkově moc nekontrolují.“* Na závěr pracovnice Lucie uvádí: *„Vím, že rodiče s nimi často řeší i svoje problémy a vlastně úplně všechno, takže i to co v normálních rodinách není běžné, co patří jenom mezi dospělé.“*

V souhrnu se tedy, dle výpovědí komunikačních partnerů, ve výchově jedná především o svobodu, volnost, pasivitu a nezaměření zájmu ze strany rodičů, dále o odpovědnost a starost dětí v souvislosti s mladšími sourozenci. Je značná také účast dětí při řešení problémů a konfliktů spadajících do rodičovské sféry. Jelikož na ubytovně bydlí hlavně romští klienti, tak popis výchovného stylu rodičů obsahuje, dle mého názoru, částečně znaky charakteristické pro výchovu dětí v romských rodinách. Tyto znaky výchovy v romských rodinách popisuje např. i Štěpařová (2005 [online]) S danými znaky výchovy jsem se mohla také setkat během svých praxí s cílovou skupinou zmíněné etnické menšiny.

Tím, jaké má rodina hygienické návyky je ovlivněna hygiena dětí a také samotný přístup dětí k důležitosti hygieny. Většina pracovníků potvrzuje rozdílnost v čistotě dětí z ubytovny. Např. pracovník Ondřej zmiňuje: „*U někoho je to lepší a u někoho zase horší. To už záleží na té konkrétní rodině a na tom, jak je to pro ně důležité a jaké mají návyky.*“ Pracovník Michal ohledně čistoty dětí však dodává: „*Setkávám se třeba s tím, že nechodí moc čistí, a i co se týče oblečení. Ti rodiče to moc nehlídají.*“ Dále Michal hovoří o výhodě nestandardního bydlení v azylovém domě: „*V tom je dobré to bydlení v azylových domech, protože tam je pojištěné, že budou chodit čistí a slušně oblíkaní.*“ V hlediska čistoty dětí můžeme tedy bydlení v azylovém domě považovat za nejlepší variantu nestandardního bydlení. Pracovnice Jana v kontrastu s tvrzením Michala podotýká: „*Nesetkala jsem se s tím, že by děti chodily nějak extrémně moc špinavé.*“

V souvislosti s psychickým zdravím dětí z ubytovny komunikační partneři přikládají velkou důležitost spíše nevyhovujícímu rodinnému zázemí než nevyhovujícím podmínkám bydlení na ubytovně. Všichni sdílí názor, že rodinné zázemí má na psychické zdraví dítěte největší dopad. S tím souhlasí např. i Kukla a kol. (2016, s. 131). Otázkou však je, zdali právě nevyhovující podmínky bydlení nenarušují funkčnost rodiny. Např. Kampaň Mít svůj domov ([online]) totiž konstatuje, že pro stabilní fungování rodiny je adekvátní bydlení základním předpokladem.

Vliv výchovy rodičů na sociální fungování dětí vnímají všichni pracovníci hned v několika rovinách. Jedná se jak o vliv na jejich chování v NZDM, tak také mimo NZDM, a především ve vztahu ke škole a cílům do budoucna. Např. pracovník Ondřej problematičnost dodržování pravidel chování v NZDM připisuje výchově rodičů.

5.3.2 Chování a aktivita dětí v NZDM

V souvislosti s chováním dětí z ubytovny v NZDM se pracovníci potýkají hlavně s občasným porušováním pravidel daných v klubu NZDM. Jedná se o základní pravidla chování stanovená NZDM, která jsou nastavená podobně jako ve škole. Pracovníci pocítují jistou bezradnost v tom, že děti z ubytovny nejsou moc schopny dodržovat jakákoliv pravidla. To může být způsobeno právě popsáním výchovným stylem rodičů.

S dodržováním pravidel bývá, dle pracovníků, největší problém hlavně na začátku, když dítě začíná docházet do klubu NZDM. Po tom, co si dítě zvykne na to, jak to v klubu NZDM chodí a že pravidla dodržovat musí, tak k porušování pravidel už moc nedochází. Problém prý také více bývá u dětí, které do klubu nedochází pravidelně a nemají pravidla ještě moc zažitá.

U dětí, které dochází do klubu NZDM pravidelně k odchylkám v souvislosti s dodržováním pravidel dochází zřídka kdy. Pracovnice Lucie dále uvádí, že problematické je také dodržování pravidel u dětí v pubertálním věku, z důvodu častějších změn nálad. Tato skutečnost je v souladu právě s tímto vývojovým stádiem, jak se můžeme dočíst v odborné literatuře zabývající se vývojovou psychologií. Od pracovníků jsem se dozvěděla, že v případě, kdy děti závažnějším způsobem či opakovaně v daný den pravidla poruší, tak mohou od pracovníků NZDM dostat na jeden den zákaz do klubu jít. Děti, ale do klubu ale docházet chtějí zpravidla každý den, a to je tím, co je motivuje k dodržování pravidel. Většinou to, dle pracovníků, bývá tak, že dítě dostane zákaz na jeden den do klubu jít a příště už k porušení daného pravidla nedojde, aby dítě mohlo do klubu dále pravidelně docházet. V tomto případě spatřuji efektivní využití techniky kognitivně-behaviorální terapie – techniky odměn a trestů. Pracovníci prostřednictvím uložení trestu za závažné porušení pravidel oslabují u dítěte nežádoucí chování a odměnou (např. pochvala) je žádoucí chování u dítěte posilováno. Tuto techniku proto vnímám jako vhodný nástroj pro práci s dětmi z ubytovny, které mají problém s dodržováním pravidel.

K nejčastějšímu porušování pravidel dochází kvůli vulgárním slovním narážkám a výhrůžkám mezi dětmi. Pracovníci následně upozornili na to, že v konfrontaci se všemi ostatními dětmi školního věku ve společnosti, se tento problém nemůže připisovat pouze dětem z ubytovny. S tímto problémem se v současnosti můžeme setkat u většiny dětí školního věku. Z daného důvodu pracovnice Jana uvedla, že u všech klientů NZDM spíše než každé sprosté slovo, řeší rasistické nadávky směřující na romské děti z ubytovny.

K dalšímu porušování pravidel dochází v souvislosti s patologickými jevy jako je vandalismus, užívání návykových látek a agresivita. Z uvedených oblastí patologických jevů děti nejčastěji porušují pravidla právě v druhé mnou uvedené oblasti – užívání návykových látek. Konkrétně se tento bod týká porušování zákazu kouření v budově NZDM. NZDM se nachází v jednom z pater dané budovy a děti si prý občas tzv. „zapálí“ v mezipatře.

Dále jsem chtěla zjistit, jak se děti chovají k pracovníkům NZDM jako určité autoritě. Z většiny se pracovníci shodli na tom, že je děti z ubytovny jako autoritu respektují. Děti nerespektují, co jim pracovník sdělí, spíše ve výjimečných případech. Pracovník Michal uvádí jeden z výjimečných případů nerespektování autority pracovníka: „*Někdy se ale třeba stane, že nás nerespektují. Tak třeba minulý týden začal na kolegy nadávat jeden klient a úplně nerespektoval, co se mu řeklo. Tak to se třeba stává, ale je to spíše takové výjimečné bych řekl.*“ S názorem většiny pracovníků nesouhlasí pouze pracovnice Lucie, která oblast respektu

k pracovníkovi hodnotí spíše jako problematickou. Uvádí, že děti málo kdy pracovníka poslechnou na první slovo, že jim musí různé věci sdělovat opakovaně. V tomto chování dětí vůči pracovníkovi Lucie spatřuje nedostatek respektu. Pracovník Michal oblast chování dětí z ubytovny k pracovníkovi jako autoritě během rozhovoru dále více rozvádí. Zmiňuje, že pociťuje rozdíl v respektování autority pracovníka v případě dítěte jako jednotlivce a dítěte (během přítomnosti ve skupině) jako součást skupiny. Komplikovanější je respektování autority pracovníka, pokud se dítě nachází ve skupině dětí: „*Když je víc klientů, tak v té síle skupiny jde poznat, že to je s respektováním autority horší.*“ V případě, kdy je dítě samo jako jednotlivec, tak prý bývá respektování autority z jeho strany bezproblémové. Další problematickou oblastí, dle pracovníka Michala, také bývá respektování autority žen pracovník ze strany starších chlapců: „*Ale třeba u těch starších klientů jako mužů někdy bývá, že úplně nerespektují ženy pracovnice a tu jejich autoritu třeba zas tak moc nevnímají.*“

Všichni pracovníci dále zmiňují, že je děti z ubytovny většinou slovně nenapadají. Ve vyhocených situacích na pracovníky spíše zvyšují hlas. Posléze si děti ale sami uvědomí, že se z jejich strany jednalo o neadekvátní reakci a omluví se za své chování.

Pracovníci dále popisují, že často dochází k testování hranic pracovníka ze strany dětí. Děti zkouší to, co si mohou ještě dovolit a co už ne. Snaží se hranice pracovníků posouvat (k vidině svého prospěchu). Také v této oblasti tedy dochází k určitému nerespektování autority pracovníkova sdělení dítěti. Konkrétně pracovník Michal uvádí, že pokud jeden pracovník nevyhoví nějakému požadavku dítěte, tak dítě přichází s tímto požadavkem za jiným pracovníkem. Dítě zkouší tohoto pracovníka, jestli mu náhodou nevyhoví, i přesto, že mu to předchozí pracovník jeho požadavek zamítl. Pracovník Michal jako jediný zmiňuje, že se děti z ubytovny ve vztahu k pracovníkům snaží dostat za pracovníkovi hranice soukromí: „*Někdy dávají třeba i otázky na tělo a zkouší co jim na to řekneme.*“ V tomto jednání ze strany dětí můžeme vidět dopad výchovného stylu rodičů, kdy rodiče s dětmi vše sdílí, a to i to, co patří pouze mezi dospělé osoby. (Štěpařová (2005 [online]) Dětem proto nepřijde nevhodné řešit s pracovníky věci, které patří do jejich soukromí.

Děti z ubytovny bývají ve klubu NZDM celkem dost aktivní. Nestává se, že by všichni svůj čas děti v klubu proseděly a strávily ho nic neděláním nebo na počítači. Během rozhovoru tuto skutečnost uvedli všichni pracovníci. Pracovnice Jana při rozhovoru s úsměvem podotýká, že děti bývají někdy aktivní až moc. Děti si samy vymýšlí tolik aktivit, že na ně někdy počet pracovníků nestačí. Zde můžeme vidět, že si děti z ubytovny v NZDM naplňují svou

psychickou potřebu stimulace. Samotnou aktivitu dětí z ubytovny hodnotím jako velký zdroj pro sociální práci s nimi.

Mohla jsem se také dozvědět, že se pracovníci snaží děti aktivně zapojovat do vlastní organizace aktivit o které mají zájem. Snaží se o to, aby si děti aktivitu sami zorganizovaly, a tak se učily zorganizovat si svůj volný čas i mimo NZDM. Pracovnice Martina spatřuje větší nasazení dětí do aktivit, které si samy zorganizují. Děti si s oblibou samy organizují různé turnaje např. ve stolním fotbalu nebo pin pongu. Samotnou aktivitu dětí, dle pracovnice Lucie hodně ovlivňuje motivace. Pokud se v NZDM zorganizuje nějaká soutěž za ceny, tak jsou z ní nadšení a aktivně se do ní zapojují. Hodně je motivuje ta vidina výhry. Zde můžeme vidět aplikaci úkolově orientovaného přístupu jako jednu z možností sociální práce s dětmi z ubytovny.

Pracovník Ondřej si všímá občasného problému zapojení dětí z ubytovny do skupinových aktivit. Děti prý mají v poslední době tendenci čas v NZDM trávit spíše individuálně na počítačích a telefonech. To může být dáno potřebou opory jejich osobního světa či uvolnění psychického napětí únikem od reality, jak uvádí Singly (2009, s. 19). V této oblasti je především důležité, aby děti své psychické napětí neuvolňovali patologicky. Sociální práce by se měla proto zasazovat hlavně o prevenci před různými patologiemi skrze realizaci programů prevence.

Pracovník Michal v souvislosti s aktivitou dětí také zmiňuje problematiku hyperaktivity. Hyperaktivita dětí bývá spojená s poruchou pozornosti známou pod zkratkou ADHD. Konstatuje, že se tato porucha pozornosti vyskytuje v hojně míře u mladších dětí z ubytovny. S touto poruchou je spjata nebezpečí rozvoje patologických jevů. Například Čech (2005 [online]) uvádí, že přibližně polovina delikventů je tvořena právě dětmi s ADHD.

5.3.3 Patologické jevy

U dětí z ubytovny jsou v souvislosti s rodičovskou výchovou komunikačními partnery zmíněny určité patologické jevy. O patologických jevech zapříčiněných špatným vzorem rodiny také pojednává Chovancová ([online]). Konkrétně komunikační partneři uvedli, že se u dětí setkali s krádežemi, záškoláctvím, předčasným ukončením základního vzdělání a krádežemi. Tyto jevy jsou rodiči často přímo podporovány.

O problematice krádeží v souvislosti s dětmi z ubytovny pojednává pouze pracovník Ondřej. Dle jeho přesvědčení děti z ubytovny kromě jiných patologií určitě i někdy kradou. Ondřej si myslí, že u daného jednání mají děti předem promyšlený plán toho, co a kde chtějí

odcizit. Pracovník také uvádí, že dle jeho názoru, mají děti toto chování často i naučené od rodičů. V mnohých případech jsou děti rodiči ke krádeži přímo nabádány. Dle Vágnerové (2012, s. 352) děti v mladším školním věku nedokáží odložit své uspokojení. To může souviset s problematikou krádeží u těchto dětí. Může se tedy stát, že dítě odcizí věc, kterou by jinak nemohlo vlastnit. V dospívání se potřeba neodkladného uspokojení může objevovat také. (Vágnerová, 2012, s. 467) V rámci této potřeby se může u dospívajících vyskytovat např. touha po rychlém získání financí. Sociální práce by měla učit tyto jedince odpovědnosti k vnější realitě, aby byli schopni přijmout normy společnosti a aby si finance neobstarávali nelegálním způsobem. Daného cíle lze, dle mého názoru, nejlépe docílit s využitím realitní terapie.

Sociálně patologický jev záškoláctví je dalším problémem, se kterým se pracovníci u dětí z ubytoven setkávají. Dle pracovníků se záškoláctví u těchto dětí vyskytuje celkem hojně. Problém se záškoláctví nemají jenom děti z ubytovny, ale celkově všechny děti z klientely NZDM. Během rozhovorů s pracovníky NZDM jsem se ptala také na možné příčiny záškoláctví dětí z ubytovny. Většina pracovníků vidí hlavní příčinu záškoláctví dětí z ubytovny v tom, že děti škola nebaví a rodiče nekladou docházce do školy tak velkou důležitost. S touto příčinou souhlasí také Čech (2005 [online]). Dle výzkumu Nadace Sirius je však s problémy dětí se školou spjata spíše bydlení v nevyhovujících podmínkách. (Pirátská strana [online]) Dle pracovnice Martiny slouží jako významná prevence záškoláctví dobré vztahy v kolektivu třídy. Špatné vztahy ve třídě mohou být na základě zkušeností Martiny jednou z možných příčin záškoláctví. V případě, kdy má dítě dobré vztahy se svými spolužáky, tak je prý motivované do školy chodit a učit se, aby ve škole nepropadlo a nepřišlo o tento kolektiv. Možný vliv kolektivu třídy na docházku dítěte do školy potvrzuje také Čech (2005 [online]). Většina pracovníků také potvrdila fakt, že rodiče záškoláctví svých v některých případech dokonce podporují, jak uvádí např. pracovnice Martina: *„Ti rodiče o tom často i vědí. Dítě je mnohdy v čase školy s rodičem někde a ten rodič ho prostě do školy nepošle. Někdy nejdou ty děti do školy, aniž by o tom rodiče věděli. Pak jim to ale stejně ti rodiče omluví a nijak to neřeší.“* Jako velké pozitivum pracovnice Jana vnímá v tom, že si děti nenechávají svůj problém se záškoláctvím jenom pro sebe a jejich okruh nejbližších, ale že se s tímto problémem svěřují také pracovníkům NZDM. Díky tomu mohou pracovníci problém záškoláctví u dětí efektivněji řešit. *„Důležité je že nám to řeknou. Poslední dobou díky tomu se nám daří záškoláctví řešit a motivovat je, aby do školy chodily, ale pořád se to vykytuje.“* Dítěti, které má problémy se záškoláctvím by měla být poskytnuta pomoc při zvládání nároků vyplývajících z role školáka. Jedlička a Kořa (dle Čech, 2005 [online]) uvádí, že by se tato pomoc měla odehrávat prostřednictvím pedagogické poradny,

sociálního odboru nebo od dětského psychiatra. Pomoc však mohou poskytnout i jiné zainteresované subjekty jako je právě NZDM. Pro řešení této patologie u dětí považují za vhodnou jak realitní terapii, tak také např. ekologická perspektiva či systémový přístup v rámci sociální práce s celou rodinou.

S předčasným ukončením základního vzdělání mají pracovníci u dětí z ubytovny také zkušenosti. Dle pracovníků se stává celkem dost často, že děti z ubytovny celou základní školu nedokončí. Pracovník Michal uvádí, že většinou tento problém bývá spojen s tím, že dítě požadavky základní školy nezvládá, ať už jde o běžnou základní školu nebo zvláštní či speciální školu. Z pohledu ostatních pracovníků tento problém může být zapříčiněn tím, že je pro dítě není zas tak moc důležité, jestli všech devět ročníků základní školy zvládne. Děti chtějí totiž hlavně splnit povinnou devítiletou školní docházku danou školským zákonem v § 36 odst. 1 (Zákon č. 561/2004 Sb.). Tuto devítiletou povinnou školní docházku si děti plní také opakováním ročníků. Pracovník Michal podotýká, že nejčastěji děti předčasně končí základní školu v 7. nebo 8. třídě s tím, že dané ročníky opakují až do výše splnění povinné devítileté školní docházky a pak docházku do základní školy ukončí: *„Když skončí základní školu dřív, tak většinou sedmou nebo osmou třídou. Dá se říct, že v té sedmičce propadnou a pak ji opakují třeba dvakrát a skončí s tím, protože těch devět let do školy vlastně chodily.“* V rámci sociální práce je na prvním místě samozřejmě důležitá prevence, aby k předčasnému ukončení základního vzdělání u dětí z ubytovny nedocházelo. Dítěti, které předčasně ukončilo základní školu, může být sociálními pracovníky poskytnuta pomoc skrze poradenství. V případě zájmu o dokončení základního vzdělání sociální pracovníci mohou dítěti odkazovat na možnost jeho dokončení absolvováním kurzu pro získání základního vzdělání.

Během rozhovorů jsem se pracovníků v souvislosti s danou problematikou také dotazovala na to, kam dál směřují děti z ubytovny, co mají předčasně ukončenou základní školu. Pracovník Michal uvedl: *„Někdy třeba i ti co vyjdou tu sedmou nebo osmou třídou, tak chtějí jít na střední školy. Víím, že třeba na jednu střední školu je berou třeba na ty automechaniky nebo klempíře a nevdají jim, že nemají dokončené vzdělání.“* Oproti danému sdělení vystupuje pracovnice Jana. Dle Jany děti z ubytovny na střední školu jít dál nechtějí: *„Moc to neřeší, že nemají dokončenou základku a ani na střední dál jít nechtějí.“* Dále podotýká: *Časem si to třeba uvědomí, že je to problém, třeba že na úřadě práce nemůžou si udělat nějaký kurz nebo rekvalifikaci, když nemají základní školu.“* Pracovník Ondřej se pracovnící Martinou a Lucií shodli na tom, že děti jdou po předčasném ukončení základního vzdělání nejčastěji do práce. Ondřej si všímá toho, že děti v mnoha případech končí přijetím

nelegální práce. V případě dívek dochází také k nástupu na mateřskou dovolenou, jak dále zmiňuje Lucie. Z většiny výpovědí pracovníků jsem se tudíž mohla dozvědět, že většina dětí z ubytovny, které předčasně ukončí základní školu, jdou následně do zaměstnání.

U dětí z ubytoven se v poměrně časté míře vyskytuje také patologický jev gamblingu. O této patologii však pojednává pouze pracovník Michal napříč tomu, jak je tento jev, dle Michala, u dětí častý. Problém s gamblingem se nevyskytuje pouze u starších dětí, ale také u dětí mladších. Pracovník má zkušenosti s gamblingem už u dětí, které ještě nedosáhly ani věku 8 let. Přesto se gambling stává závažnějším problémem především u starších dětí (15+), kdy často přerůstá až v závislost. Dle Michala: „*Starší děti z ubytovny třeba už chodí na nějaké brigády, tak mají více peněz, a proto do gamblingu mohou více a častěji investovat.*“ V rámci gamblingu děti z ubytovny docházející do daného NZDM nejčastěji sází peníze na fotbal. Dle pracovníka, chodívají starší děti sázet na fotbal celkem dost často, třeba i každý den. Pro mnohé se tedy stává z této patologie denní rutina. Starší děti si to v těchto případech už i sami uvědomují, že mají problém se závislostí na gamblingu. Skutečnost, kdy si děti uvědomují, že mají s gamblingem problém vnímá pracovník velmi pozitivně. Je tomu tak hlavně z důvodu větší ochoty a motivace ze strany těchto dětí k tomu daný problém řešit. Se staršími dětmi se prý hlavně rozebírá, kolik je a není možné do gamblingu investovat, aby jim nějaké vydělané peníze z brigád zbyly i na jiné věci. U mladších dětí, dle Michala, bývá uvědomění si gamblingu jako závislosti horší. Gambling může stejně jako krádeže sloužit k uspokojení psychické potřeby neodkladného uspokojení. (Vágnerová, 2012, s. 467) Pro dítě tak gambling představuje rychlou, jak získat peníze. Proti této patologii u dětí je důležitá především prevence skrze preventivní programy zabývající se danou problematikou. Vybrané NZDM klade důraz právě na prevenci patologie gamblingu. Michal uvádí: „*Probíhají u nás o tom i různé preventivní přednášky v rámci primární prevence, ať ti mladší do toho úplně tak nespadnou.*“ Prevenci však komplikují rodiče. Rodiče v některých případech sami propadli gamblingu a podporují tuto patologii také u svých dětí. Rodiče se stávají významným zdrojem financí především pro gambling mladších dětí. Pracovník z vlastních zkušeností uvádí, že děti obdrží finance od rodičů přímo k tomu, aby si šly vsadit. Největší problém v souvislosti s gamblingem Michal v životě dětí vidí v celkové orientaci rodin z ubytovny na život v přítomnosti a z toho plynoucího neuvědomování důsledků.

5.3.4 Cíle a vize dětí do budoucna

Cíle a vize, jaké mají děti do budoucna mohou zásadně ovlivnit jejich budoucí směřování i co se týče vzdělání. Proto jsem chtěla cíle dětí z ubytovny prostřednictvím

informací získaných z rozhovorů více přiblížit. Komunikační partneři uvedli, že právě rodiče jsou pro děti z ubytovny největší inspirací pro budoucí život.

Cíle a vize do budoucna se dle pracovnice Jany u dětí z ubytovny příliš neliší od cílů a vizí jiných klientů NZDM. Dále Jana zmiňuje, že u dětí v nižším věku nějaké vize a cíle do budoucna ještě nejsou úplně vybudované. Tato skutečnost je však pro děti mladšího školního věku typická. Dítě se v tomto vývojovém období ještě příliš neorientuje na dalekou budoucnost, jak uvádí např. Vágnerová (2012, s. 315). Pracovnice Martina si myslí, že děti z ubytovny celkově moc vizí a cílů do budoucna nemají a dále podotýká: „*Většinou nemají nějaké velké cíle jako třeba mít maturitu nebo jít na vysokou školu, to fakt ne.*“ Dle ostatních pracovníků jsou cíle a vize dítěte dány spíše individuálně. Dítě má nějaké cíle a vize do budoucna podle toho, zdali žije hlavně přítomností a, nebo budoucností. Ten, kdo žije především přítomností tak prý neřeší, co bude v budoucnu, a proto moc nějaké směřování do budoucna u sebe dané ani nemá. Pracovník Ondřej dále tuto myšlenku rozvádí k tomu, že tyto děti většinou budoucnost začnou pořádně řešit až po tom, co ukončí vzdělání. Oproti tomu jiné dítě, které myslí i do budoucna, nějaké cíle a vize stanovené má.

Všeobecně jsou cíle a vize dětí z ubytovny hodně nereálné a proměnlivé, na čemž se shodli všichni pracovníci. Nereálnost cílů a vizí na příkladu blíže specifikuje pracovník Ondřej s pracovnící Martinou. Dle Ondřeje: „*Jsou mezi nimi i nějaké šikovné děti na hudbu, co je baví rapovat a zpívat, takže by chtěly dělat v šoubyznysu, mají pro to hodně vzorů. To se nepovede úplně každému, takže to není úplně moc reálné.*“ Pracovnice Martina dále také podotýká, že děti mají problémy s vytrvalostí, a proto moc nejsou schopné za svými cíli dlouhodobě směřovat: „*Spousta z nich jako třeba kluci by se jednou chtěli živit boxem, že to je takový ten jejich sen. Hodně jich třeba chodí do boxu, tak hodně z nich proto říká, že by chtělo být tím boxerem. To ale není právě úplně tak reálná vize. Spousta z nich tam pak ani pořádně nechodí.*“ Dle Vágnerové (2012, s. 292-293) jsou však problémy s vytrvalostí u dětí školního věku běžné. To samé platí také v případě nereálnosti a proměnlivosti cílů a vizí dětí do budoucna. V tomto ohledu můžeme vidět, že se děti z ubytovny nijak neodlišují od ostatních dětí z majoritní společnosti.

Oproti tomu se pracovníci také setkávají u dětí s reálnými cíli a vizemi do budoucna. Pracovnice Jana a Lucie kladou i v této oblasti důraz na vliv rodiny a prostředí ve kterém na ubytovně vyrůstají. Dle pracovnic děti z ubytovny přicházejí buď s tím, že by chtěly žít jinak než jejich rodiče a, nebo s tím, že chtějí pokračovat v jejich šlápějích a představují si, že budou celý život žít na ubytovně stejně jako oni. V druhém případě si děti díky svým rodičům osvojily

prostředí ubytovny jako standart a navykly si na jeho chod. Proto by pro ně mohlo být prý těžké akceptovat bydlení ve standartních formách. Chyběla by jim totiž ta komunita lidí na ubytovně, na kterou si zvykly, jak podotýká Lucie. Otázkou však je, zdali by komunita obyvatel dané ubytovny nemohla bydlet pospolu ve standardnějších bytových podmínkách. Obě pracovnice se bohužel setkávají spíše s druhým případem, kdy děti v budoucnu chtějí po vzoru svých rodičů žít na ubytovně. Bydlení na ubytovně bývá pro děti tedy často také jakousi vizí do budoucna.

Během rozhovoru dotazovaní pracovníci dále uváděli konkrétní cíle a vize do budoucna se kterými se u dětí setkávají nejčastěji. Nejčastěji děti chtějí v budoucnu založit rodinu, mít práci a bydlení. Co se týče cíle dosáhnout určitého vzdělání, tak o tom se zmiňuje pouze pracovnice Martina a pracovník Ondřej. Oba pracovníci poskytují odlišné pohledy na daný cíl. Martina mezi časté cíle dětí z ubytovny zahrnuje také dosažení určitého stupně vzdělání. Dívky mají nejčastěji cíl být kadeřnice nebo kosmetičky. Chlapci často chtějí svým vzděláním směřovat na automechaniky. V souvislosti s budoucím zaměstnáním mají za většinou za cíl profesi, na kterou nepotřebují mít moc vysoké vzdělání. Na druhou stranu pracovník Ondřej u dětí pocítuje spíš vnímání nepodstatnosti vzdělání pro jejich budoucnost.

5.3.5 Vztah dětí z ubytovny a jejich rodičů ke vzdělání

V této podkapitole jsem se zaměřila především na to, jak velkou důležitost děti z ubytovny přikládají vzdělání a jaký je jejich osobní přístup ke němu. Všichni komunikační partneři během své práce s dětmi z ubytovny prý mohli poznat, že rodiče jsou pro ně hlavním vzorem také v oblasti dalšího vzdělání. Např. pracovnice Lucie zmiňuje: *„Myslím si, že na to má vliv hodně i ten rodinný faktor, že třeba co dělali rodiče, tak jde to dítě v jejich šlépějích.“* S tímto se, dle mého názoru, můžeme setkávat všeobecně u všech dětí.

Přístup rodičů k důležitosti vzdělání nejvíce ovlivňuje i přístup dítěte k jeho vzdělání. Přístup rodičů ke vzdělání jejich dětí komunikační partneři popisují spíše jako laxní. Např. pracovnice Martina zmiňuje: *„Vztah rodičů ke škole není úplně takový jako v jiných rodinách. Ti rodiče tu školu často nevnímají nijak důležitě.“* Konkrétně pracovník Ondřej hovoří o jistém zanedbání a demotivaci ke studiu ze strany rodičů: *„Vzhledem k tomu, že je rodiče ke škole moc nevedou, tak je to horší no. Tím, že je k tomu ti rodiče nevedou, tak k tomu ani nemají ten vztah. Nemají ten dobrý přístup úplně kde pochytit, nemají ten dobrý vzor. Vidím tam i zanedbání ze strany rodičů.“* ***V čem to zanedbání konkrétně spatřujete?*** *„Že, když přijdou za námi a chtějí třeba pomoc s úkolem nebo doučování, tak tam jde vidět to zanedbání ze strany rodičů. Táta*

většinou pracuje a máma toho má dost, nemá na to nervy a kolikrát ani znalosti. Oni jim třeba řeknou, že nemají čas, ať si jdou dělat úkoly na klub. Tak pak tak vypadá ten přístup těch děček ke škole, když vidí, že rodiče na to kašlou. Je to o tom, že my na to máme asi víc trpělivosti než ti rodiče.“ Rodiče dětí z ubytoven tedy nemají dostatečné znalosti ani trpělivost na to, aby dětem s přípravou do školy pomohli. S tímto problémem se však můžeme setkat i u mnohých rodičů z majoritní společnosti. Kromě toho rodiče z ubytoven nejspíše ani neměli možnost se ve svém životě setkat s rolí těch, kdo dítě doma učí do školy. Rodiče si sami sebe v této roli proto ani nedokáží představit. S osvojováním této role by mohla sociální práce pomoci např. skrze sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Napříč negativnímu vlivu rodičů na osobní přístup dětí z ubytovny ke vzdělání si pracovnice Jana a Lucie všímají individuality přístupu každého dítěte. Zdůrazňují, že nelze posuzovat všechny děti z ubytovny jako jeden celek stejně, že tento přístup se liší dítě od dítěte. Individualita se, dle pracovníků, týká nejen osobního přístupu dětí, ale také jejich prospěchu či toho, jak je škola baví. Jana vypráví: *„Je to strašně individuální, strašně se to liší. Jsou děti, které mají ve škole až nadstandartní prospěch, jak bych řekla, kteří se strašně snaží a chodí sem do nízkoprahového zařízení právě i na doučování a škola je baví. Ale jsou samozřejmě i děti z těchto ubytoven, které nemají úplně kladný vztah ke škole a k učení. Myslím ale, že to není tak, že všechny děti, co bydlí na ubytovně by měly mít špatný prospěch a problémy ve škole.“* Dle Lucie: *„Tak jak kdo. Někdo na tu školu kašle, někomu se tam nedaří, a proto ho to tam nebaví, jiný má zase naopak úplně úžasný známky.“* Dítě to tedy ve škole nebaví, pokud nedosahuje takových výsledků, jak je od něj žádáno. Z výpovědí komunikačních partnerů v podkapitole 5.3.3 bylo zjištěno, že tato skutečnost, kdy škola dítě nebaví, pak může vést k záškoláctví tohoto dítěte. Zde si můžeme všimnout, jak je pro školáka důležité naplňování potřeby dobrých výsledků, o které pojednává Vágnerová (2012, s. 333), Langmeier a Krejčířová (2006, s. 139-140). Pokud výkon dítěte nebude oceněn, tak navíc hrozí, že se dítě o dobré výsledky ve škole dále přestane snažit.

Zbytek pracovníků, si však všímá, že laxní přístup rodičů má ve většině případů i negativní dopad na osobní přístup dětí z ubytovny ke vzdělání. Pracovnice Martina uvádí, že dobrý přístup dětí ke vzdělání se vyskytuje pouze ojediněle: *„S tím dobrým přístupem dětí se setkávám fakt jenom výjimečně. Co tam vím tak akorát jeden malý klučina mi třeba říkal, že by chtěl jít na doktora a má teda i dobrý známky ve škole. A právě říkal, že se mu i děti ve škole posmívají, že je šprt, což ho trošku demotivuje k tomu se učit. Pak jedna holčina, co je teď na základce myslím v devítce, tak se fakt hodně učí a má dobrý známky. Ale spíš ta většina tu školu*

vnímá tak že ví, že by to měli dochodit nějakým způsobem. Často je to učení ale zas tak moc nebaví a snaží se spíš nějakým způsobem prolézt, aby nemuseli propadat a opakovat. Většina to vnímá, že to je nějaká povinnost, kterou musí nějak zvládnout, ale ne že by se chtěli nějak hodně učit a mít dobré výsledky.“ Pro zmíněného chlapce, který se chtěl stát lékařem musí být velmi těžké zvládat na něj vyvíjený sociální tlak ze strany spolužáků. Pro chlapce je totiž zároveň důležitá i potřeba patřit mezi kolektiv vrstevníků ve třídě. Sociální tlak může být spolužáky realizován účelem dosažení jisté stejnosti dětí ve třídě jako celku. Pro děti školního věku je totiž ve školní třídě typická potřeba stejnosti názorů, postojů, dovedností a chování, jak uvádí např. Vágnerová (2012, s. 346) Chlapec, který má tak vysoký cíl stát se lékařem, tudíž nemusí vyhovovat představám většiny třídy. Proto je na chlapce vyvíjen takový sociální tlak vedoucí k přizpůsobení se většině kolektivu. Sociální pracovníci by se proto měli snažit podporovat chlapcovu odvalu a jeho nekonformnost. To samé by mělo platit také ze strany školy. Škola by se měla také snažit o naučení přijímání rozdílů kolektivem dětí ve třídě.

Pracovník Michal zmiňuje i jiné problémy se kterými se u dětí z ubytovny setkal, ale spíše v ojedinělých případech: *„Třeba v deváté třídě nedokáží pořádně číst ani psát, což je dost velký problém. Tak to řešíme, ať se dokáží vůbec podepsat nebo si přečíst nějakou smlouvu. Vyskytují se u nich také nějaké ty poruchy učení, třeba dyslexie.“*

Dále mě zajímalo, zdali děti z ubytovny zvládají požadavky běžných základních škol, či navštěvují spíše školy zvláštní nebo speciální. Pracovnice Martina během rozhovoru uvádí, že více dětí chodí spíše na zvláštní základní školy. K názoru pracovnice Martiny se přiklání i pracovník Ondřej. Ondřej však podotýká, že děti z ubytovny končí hlavně na zvláštních školách ne z důvodu, že by neměli kompetence zvládat běžné základní školy, ale spíše z důvodu vlivu špatného přístupu jejich rodičů k důležitosti vzdělání a plnění školních povinností. Pracovnice Jana a Lucie uvádějí, že zhruba polovina dětí z ubytovny navštěvuje běžné základní školy a další polovina školy zvláštní. Dle pracovnic také v tomto případě hraje důležitou roli individualita každého dítěte. Od pracovníka Michala jsem se mohla dozvědět, že většina dětí z ubytovny běžné základní školy zvládá a taky do nich dochází. Martin blíže specifikuje, že běžné základní školy navštěvuje zhruba 60 % dětí z ubytovny. Dle Martina, v některých případech, kdy děti běžnou základní školu nezvládají, tak opakují ročník a, nebo povinnou základní školní docházku ukončí předčasně. Důvodem prý bývá vzor špatného přístupu rodičů ke škole, jak uvedl také pracovník Ondřej.

Co se týče dalšího vzdělání po základní škole, tak se všichni pracovníci shodli na tom, že většina dětí z ubytovny pokračuje po základní škole na střední odborná učiliště a, nebo

nepokračuje na střední školy vůbec. Z toho jsem mohla usoudit, že děti z ubytovny pokračují po základní škole na střední školy s maturitou zřídka kdy. Toto zjištění koresponduje např. i s daty publikovanými v MPSV (2013, s. 17), které pojednává o nejčastějším vzdělání osob v bytové nouzi viz. podkapitola 3.5. Do NZDM však prý dochází pár dětí, které studují také maturitní obory na středních školách. Např. Jana udává: „*Ve většině případů směřují na střední odborná učiliště, ale máme tu i klienty, kteří studují normální střední školy s maturitou.*“ Pracovnice Jana dokonce odhaduje procentuálně kolik dětí z ubytovny, které docházejí nebo docházeli do NZDM, pokračuje na střední odborná učiliště a kolik na střední školy s maturitou: „*Tak z 80 % spíš učiliště, ten zbytek střední s maturitou, pokud teda vůbec jdou na nějakou střední školu.*“ Po základní škole na střední školy nepokračují děti z ubytovny poměrně často, což během rozhovoru zmiňují všichni pracovníci. Pracovník Michal vyjadřuje tuto skutečnost i procentuálně: „*Když to tak vezmu tak asi deset procent chce jít na střední školu a devadesát procent skončí se základním vzděláním nebo ani nemají dokončené to základní vzdělání.*“ Po ukončení základního vzdělání děti v nejčastějších případech nastupují do zaměstnání nebo se případně zaregistrují na úřadu práce. Pracovnice Jana však podotýká, že v poslední době se tato situace lepší a děti se snaží získat i vzdělání na střední škole.

Závěr

Tato práce se zabývá tematikou života dětí na ubytovně. Děti na ubytovně žijí v podmínkách neodpovídajících normám života v současné české společnosti, které nebývají vhodné pro zdravý vývoj a výchovu dětí. Tyto podmínky bydlení mohou mít potenciální dopad na sociální fungování dětí. Ve své práci jsem se proto rozhodla na tuto problematiku blíže zaměřit.

Hlavním cílem mé bakalářské práce bylo: Z pohledu pracovníků Nízkoprahového zařízení pro děti a mládež zjistit, jak se život dětí na ubytovně promítá do jejich sociálního fungování. K tomuto hlavnímu cíli jsem si stanovila dva dílčí cíle. První dílčí cíl byl: prostřednictvím výzkumu podat zprávu o tom, jaké jsou podmínky bydlení dětí na ubytovnách. Za druhý dílčí cíl jsem si zvolila: z pohledu pracovníků NZDM zjistit, jaké je sociální fungování dětí bydlících na ubytovnách.

Při výzkumu jsem se opírala o poznatky o problematice ubytoven a sociálního bydlení v ČR, se zřetelem na děti a jejich sociální fungování, obsažené v pramenech a odborné literatuře. Mými prameny se staly především koncepce a strategie MPSV zabývající se bezdomovectvím, sociálním vyloučením a sociálním bydlením. Významným zdrojem informací pro mě byl také web Platformy pro sociální bydlení a Agentury pro sociální začleňování.

Pro dosažení daných cílů jsem si vybrala kvalitativně výzkumnou metodu. Výzkumný soubor tvořili pracovníci vybraného NZDM, které jsem vybrala metodou totálního výběru. Data jsem od pracovníků získávala metodou moderovaného rozhovoru (interview) skrze techniku polostrukturovaného rozhovoru. Následně jsem provedla analýzu dat s pomocí otevřeného a axiálního kódování. Skrze kódování jsem došla ke stanovení klíčových kategorií, které představují jednotlivé faktory ovlivňující sociální fungování dětí z ubytovny.

V rámci kategorie „Zázemí ubytovny a jeho vliv na život dětí“ byly zjištěny podmínky bydlení na ubytovně. Komunikační partneři se dotýkali hlavně oblasti soukromí a osobního prostoru dětí, které všichni hodnotili za nedostatečné. Tato podmínka bydlení negativně ovlivňuje sociální fungování dětí tam bydlících, jak v oblasti jejich přípravy do školy a soustředění, tak v oblasti psychického zdraví. O nevyhovujících podmínkách bydlení na ubytovně pro přípravu dětí do školy pojednává např. Horký (2019 [online]). Vliv bydlení na ubytovně na psychické zdraví zase potvrzuje Česká asociace streetwork et al. (2018 [online]) a Platforma pro sociální bydlení ([online]). Pro fyzické zdraví dětí je důležitý dostatek tepla a

čistota. Oba požadavky také patří mezi základní životní potřeby dětí. Všichni komunikační partneři potvrdili, že na ubytovnách je dětem zajištěn dostatek tepla. Nenalezla jsem však žádné dostupné zdroje, které by pojednávali o míře zajištění tepla na ubytovně. Získanou informaci mohu srovnávat pouze s výpovědí obyvatelky jedné ubytovny, která pojednává o nedostatku tepla. (Česká televize, 2018 [televizní pořad]) V případě čistoty na ubytovně se kromě jednoho komunikačního partnera všichni komunikační partneři shodli na tom, že jsou hygienické podmínky ubytoven v normě. Tato informace je však v rozporu s jinými zdroji. O převažujících špatných hygienických podmínkách na ubytovnách pojednává např. Horký (2019 [online]) a Snopek a kol. (2014, s. 11).

V kategorii „Život dětí v komunitě ubytovny a mimo ni“ bylo zjištěno, že komunita obyvatel ubytovny také do velké míry ovlivňuje sociální fungování dětí. Sociální fungování dítěte bývá zasaženo i většinovou společností. Všichni komunikační partneři potvrdili, že děti na ubytovně tráví nejvíce volného času ve skupinách dětí z dané ubytovny. Tyto sociální skupiny bývají věkově heterogenní. Jelikož tyto sociální skupiny neví, jak smysluplně naplnovat svůj volný čas, tak se často uchylují k různým patologiím. To potvrzuje také Chovancová ([online]). Komunikační partneři uvedli, že se mezi dětmi z ubytovny nejvíce vyskytuje kouření tabáku v cigaretách. Nízký věk první zkušenosti s cigaretou je u dětí dán právě věkově heterogenní skupinou, kdy se mladší děti učí od starších. Dále zmínili také zkušenosti dětí s marihuanou. Z oblasti tvrdých drog se u dětí můžeme dle komunikačních partnerů setkat nejvýše s požíváním alkoholu, což ale bývá spíše v malé míře. U dětí se můžeme také setkat s vandalismem či šikanou. Ze strany komunikačních partnerů jsem mohla také zjistit, že mezi dětmi z ubytovny a ostatními klienty nejsou žádné markantní rozdíly. Ostatní klienti NZDM patří mezi sociálně vyloučené děti stejně jako děti z ubytovny, tudíž spolu sdílí stejnou roli, jak uvádí např. i Chovancová ([online]) a České asociace streetwork a kol. (2018 [online]). Byly uvedeny pouze následující rozdíly: hlubší vztahy mezi dětmi z ubytovny, větší sociální zdatnost a horší stav jejich oděvu. Z rozhovorů jsem se mohla také dozvědět, že život na ubytovně je stigmatem. Děti jsou společností sociálně vyčleňovány a diskriminovány. To potvrzuje např. České asociace streetwork et al. (2018 [online]) či Snopek a kol. (dle Krausová a kol., 2016, s. 53). Tento jev můžeme pozorovat nejvíce v prostředí školy, kdy děti bývají ze strany spolužáků mnohdy šikanovány kvůli svému bydlení, ale taky kvůli příslušnosti k romskému etniku. U dětí z ubytovny se dle komunikačních partnerů vyskytuje také agrese právě z důvodu rasistických narážek svých spolužáků. Dle jedné komunikační partnerky může mít nepřijetí ze strany spolužáků za následek zanedbávání školní docházky u těchto dětí.

Konkrétně strach ze šikany se udává jako jedna z příčin záškoláctví, jak uvádí např. Klumpnerová (2013[online]). Většina komunikačních partnerů však uvedla, že děti nevnímají své postavení obyvatele ubytovny negativně. Proti tomuto tvrzení se však vymezuje např. Ripka (2017 [online]), který poukazuje na negativní vnímání postavení obyvatele ubytovny u jejich dlouholetých obyvatel.

V kategorii „Rodinné zázemí dětí na ubytovně“ bylo popsáno rodinné zázemí dětí na ubytovně a jeho vliv na sociální fungování dětí. Dle komunikačních partnerů na ubytovných bydlí nejčastěji vícečlenné úplné rodiny většinou romského původu. O převaze romských rodin hovoří také Lux a Kostelecký eds. (2011, s. 110) či MPSV (2013, s. 17). Výchova dětí z ubytovny charakteristická především svobodou, volností, pasivitou a nezaměřením zájmu ze strany rodičů. Rodinné zázemí ovlivňuje sociální fungování dětí hned v několika oblastech. Dle většiny komunikačních partnerů se čistota u dětí z ubytovny liší dle hygienických návyků dané rodiny. Dále má rodinné zázemí největší dopad na psychické zdraví dítěte a jeho chování. V případě jeho nefunkčnosti může docházet k nenaplňování potřeb, což má vliv právě na psychické zdraví dítěte. S tím souhlasí např. i Kukla a kol. (2016, s. 131). Většina komunikačních partnerů se shodla na neschopnosti dodržování jakýchkoli pravidel a častého zkoušení hranic ze strany dětí z ubytoven. Nebyl však zjištěn problém s respektováním autority pracovníků NZDM. Děti často ve svých cílech a vizích následují vzor rodičů. To samé platí i v případě vzdělání těchto dětí. Přístup rodičů ke vzdělání bývá laxní a má na děti negativní dopad. U dětí dochází ve velké míře k záškoláctví a předčasnému ukončení základního vzdělání. Dle sdělení většiny komunikačních partnerů děti z ubytovny nejčastěji navštěvují zvláštní základní školy. Po základní škole děti v dalším vzdělání buď nepokračují a jdou si hledat práci nebo pokračují středním odborným učilištěm. Zjistila jsem také, že cíle a vize dětí do budoucna bývají často nereálné a proměnlivé. Byly zmíněny i patologické jevy, které jsou zapříčiněny a podporovány rodiči dítěte. Kromě velké míry záškoláctví a předčasného ukončení základní školy, se dva komunikační partneři u dětí setkali také s krádežemi a gamblingem.

V rámci jednotlivých kategorií byly z pohledu pracovníků NZDM popsány podmínky života dětí na ubytovně a jejich dopad na sociální fungování těchto dětí. Tím jsem došla k naplnění cílů své bakalářské práce. Za limit mohu v oblasti výzkumu považovat skutečnost, že se všichni pracovníci s výjimkou jednoho přímo nesetkali s prostředím ubytoven. Z daného důvodu je jejich popis tamějších podmínek bydlení spíše spekulací odvozenou zejména od svědectví dětí. Výpovědi pracovníků se od tohoto pracovníka v mnohém liší, a to především

v popisu bytových podmínek na ubytovnách. V určitých aspektech se však výpovědi všech pracovníků shodují. Shoda všech pracovníků se uskutečňuje především v oblasti chování dětí v NZDM.

Na závěr chci konstatovat, že sociální práce s dětmi z ubytovny by se měla odehrávat v mikro, mezo i makro rozměru. V mikro rozměru by se sociální práce měla soustředit na podporu sociálního fungování dítěte v prostředí. Sociální pracovník by měl pracovat s limity a zdroji dítěte a pomáhat mu s řešením jeho sociálních a emocionálních problémů. V mikro rozměru by byla důležitá také práce s dítětem v kontextu jeho rodiny nebo malé sociální skupiny. V rámci mezo rozměru by sociální práce měla zahrnovat práci s organizacemi jako jsou sociální služby, zdravotní služby či školy. Skrze tyto instituce by se měly uskutečňovat především programy prevence na podporu správného sociálního fungování dětí. Právě tyto organizace se mohou do značné míry zasadit o zlepšení sociálního fungování dítěte a celé jeho rodiny. Makro rozměr by měl představovat především sociální práci s komunitou obyvatel dané ubytovny a společností. V makro rozměru by se měla sociální práce zasazovat především o to, aby se dětem ve společnosti dostávaly rovné šance a nebyly na základě svého bydlení diskriminovány. Jediné efektivní řešení diskriminace dětí z důvodu bydlení spatřuji v přijetí zákona o sociálním bydlení, který by vyřešil jejich situaci bytové nouze. Dětem se nemůže zlepšit jejich sociální fungování, pokud budou neustále konfrontovány s nevyhovujícím prostředím ubytovny.

Bibliografický seznam

AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. 2019. Agentura nepodporí vyhlášení bezdoplatkové zóny v Liberci. In: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. 8. 1. 2019 [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/agentura-nepodpori-vyhlaseni-bezdoplatkove-zony-v-liberci-2/>

ČECH, Tomáš. 2005. Nežádoucí sociálně patologické projevy školních dětí. In: *zkola.cz* [online]. 17. 8. 2005 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/socpatologjevyobecne/Stranky/Čech-Tomáš-Nežádoucí-sociálně-patologické-projevy-školních-dětí.aspx>

ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK et al. 2018. Děti žijících v chudobě je v Česku několik tisíc - problém jsou ubytovny, drogy i exekuce. In: *romea.cz* [online]. 2. 4. 2019 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/deti-zijicich-v-chudobe-je-v-cesku-nekolik-tisic-problem-jsou-ubytovny-drogy-i-exekuce>

ČESKÁ TELEVIZE, 2018. Ministerstvo pro místní rozvoj připravuje nový typ bydlení pro chudé. In: *Události* [televizní pořad]. ČT24 31. 3. 2018. Dostupné též z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/2437486-udalosti-ministerstvo-pro-mistni-rozvoj-pripravuje-novy-typ-bydleni-pro-chude>

ČESKÁ TELEVIZE. Reportéři ČT - Milionáři z ubytoven. 2017. In: Youtube [online]. 25. 9. 2017 [cit. 2019-05-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=UXku2d8WE2k>.
Kanál uživatele Česká televize

ČESKÝ ROZHLAS. Setkáme-li se s Romy, setkáme se také s hudbou. In: *romove.radio.cz* [online]. [cit. 2019-05-12]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/19395>

ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. 2002. Dítě v neshodách: prevence, příčiny, terapie. Přeložil Jaroslava KUBÁTOVÁ, přeložil Jiří ŠTĚPO. Praha: Grada Publishing. 206 s. Psyché. ISBN 8024701820.

EVROPSKÁ KOMISE. 2019. Pracovní dokument útvarů komise. Zpráva o České republice 2019 [online]. Brusel: Evropská komise. [cit. 2019-06-12]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-czech-republic_cs.pdf

FEANTSA. ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z:

https://www.feantsa.org/download/cz_8621229557703714801.pdf

GALE, Katharine. Interview. In: *video.aktualne.cz*. DVTV. 9. 3. 2018. Dostupné z:

https://video.aktualne.cz/dvtv/dvtv-9-3-2018-petr-zantovsky-katharine_gale/r~b30eafd823a311e88560ac1f6b220ee8/r~6fd96300238211e8b8310cc47ab5f122

HENDL, Jan a Jiří REMR. 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál. 372 s. ISBN 978-80-262-1192-1.

HORKÝ, Petr. 2019. Stát nechává ve své bytovce vydělávat na chudých. In: *respekt.cz* [online]. 28. 5. 2019 [cit. 2019-06-10]. Dostupné z: https://www.respekt.cz/spolecnost/stat-nechava-ve-sve-bytovce-vydelavat-na-chudych?fbclid=IwAR1qqM6My73z_0u7YwUn-xmQOr8HyCR4s2MIn2Ft4PsLP03nU08DRYBszIA

CHOVANCOVÁ, Jana. Rodina a sociálně-právní ochrana dítěte. In: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. [cit. 2019-06-05]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/rodina-a-socialne-pravni-ochrana-ditete/>

JEDLIČKA, Richard. 2017. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada. 280 s. Psyché. ISBN 978-80-271-0096-5.

KAMPAŇ MÍT SVŮJ DOMOV. [online]. ©2017 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z:

<https://mitsvujdomov.cz/>

KLUMPNEROVÁ, Lenka. 2013. Záškoláctví. In: *zkola.cz* [online]. 2. 9. 2013 [cit. 2019-06-12]. Dostupné z:

<https://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Zaskolactvi.aspx>

KRAUSOVÁ, A., M. OTTOVÁ a R. PALATÝ. 2016. Potřeby v oblasti bydlení u rodin s dětmi žijících na ubytovnách v Ostravě. *Sociální práce/sociální práca*, č. 3, s. 39-56. ISSN 1213-6204.

KRUŠINSKÁ, Kristýna. 2016. Vliv předlužení rodiny na potřeby dítěte. *Sociální práce/sociální práca*, č. 2, s. 11-12. ISSN 1213-6204.

KUKLA a kol. 2016. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing. ISBN: 978-80-247-3874-1.

- KUNSTOVÁ, Veronika. 2016. Hledání nového domova. In: *clovekvtsni.cz* [online]. 20. 7. 2016 [cit. 2019-05-29]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/hledani-noveho-domova-3293gp>
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. Vývojová psychologie. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- LESÁK, Vít. Interview. In: *video.aktualne.cz*. DVTV. 9. 4. 2018. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/z-dvaceti-tisic-deti-mozna-budou-bezdomovci-uz-nemuzeme-zavi/r~b71c8ee65ae411e98aa4ac1f6b220ee8/>
- LOEBE, Ladislav. 2016. Bydlení chudých aneb právo na přiměřenou životní úroveň. In: *sociálniprace.cz* [online]. 30. 6. 2017 [cit. 2019-05-30]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=2&clanek=863>
- LOVASOVÁ, Lenka. 2006. Šikana. Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-65-2.
- LUX, Martin a Pavla BURDOVÁ. 2002. Výdaje na bydlení, sociální bydlení a napětí na trhu s bydlením (mezinárodní komparace a polistopadový vývoj v ČR). Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. 114 s.
- LUX, Martin a Tomáš KOSTELECKÝ (eds.). 2011. Bytová politika: teorie a inovace pro praxi. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. 229 s. ISBN 978-80-7419-068-1.
- LUX, Martin et al. 2002. Bydlení – věc veřejná: sociální aspekty bydlení v České republice a zemích Evropské unie. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 287 s. Studie, sv. 36. ISBN 80-86429-12-1.
- LUX, Martin. 2002. Finanční dostupnost bydlení v ČR a zemích EU. Studie 10/2002. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. 179 s. ISBN 8023902156.
- MAREŠ, P. et al., 2008. Sociální exkluze na lokální úrovni. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. 77 s. ISBN 978-80-7416-014-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 2005. Výbor z díla. 1. vyd. Praha: Karolinum. 445 s. ISBN 80246-1056-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 2008. Co děti nejvíc potřebují. 5. vyd. Praha: Portál. 112 s. ISBN 97880-7367-504-2.

- MATOUŠEK, Roman. 2016. Zavedení sociálního bydlení může být malou revolucí v oboru. In: *socialniprace.cz* [online]. 30. 6. 2017 [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=862>
- MIKESZKOVÁ, M., LUX, M. 2013. Faktory úspěšné reintegrace bezdomovců a nástroje bytové politiky pro řešení bezdomovství v ČR. *Sociologický časopis*, 49(1), 29–52.
- MILOTA, Jan. 2014. Sociální bydlení ve světle sociálně-právní ochrany dětí. *Sociální práce/sociální práce*, č. 2, s. 10. ISSN 1213-6204.
- MIOVSKÝ, Michal. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
- MPSV. 2013. Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. Praha: MPSV
- MPSV. 2014. Strategie sociálního začleňování 2014–2020 [online]. Praha: MPSV. [cit. 2019-06-07]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf
- MPSV. 2015. Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015–2025 [online]. Praha: MPSV. [cit. 2019-06-07]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/22514/Koncepce_soc_bydleni_2015.pdf
- MPSV. 2016. Strategii boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016-2020. Praha: MPSV. [cit. 2019-06-07]. Dostupné z: https://www.dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/strategie_boje-proti-socialnimu-vyloucení-2016-2020.pdf
- MPSV. Často kladené dotazy-obce. *Socialnibydeni.mpsv.cz* [online]. [cit. 2019-06-07]. Dostupné z: <http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/cs/faq/dulezite-otazky-obce>
- NAVRÁTIL, Pavel a Libor MUSIL. 2000. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. *Sociální studia*, Fakulta sociálních studií MU Brno, roč. 2000, č. 5, s. 127-163. ISSN 1212-365X.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2003. Romové v české společnosti. Praha: Portál. ISBN 8071787418.

- PERNICA HORÁČKOVÁ, Jana. Vzdělávání. In: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. [cit. 2019-06-05]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/vzdelavani/>
- PIRÁTSKÁ STRANA. Sociální a dostupné bydlení. [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.socialni-a-dostupne-bydleni.cz/>
- PLATFORMA PRO SOCIÁLNÍ BYDLENÍ, LUMOS. 2019. Zpráva o vyloučení z bydlení za rok 2018. In: *socialnibydeni.org* [online]. 2019 [cit. 2019-06-07]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/wp-content/uploads/2019/04/Zpráva-o-vyloučení-z-bydlení-za-rok-2018.pdf>
- PLATFORMA PRO SOCIÁLNÍ BYDLENÍ. [online]. ©2018 [cit. 2019-06-07]. Dostupné z: <https://socialnibydeni.org/>
- REICHEL, Jiří. 2009. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada Publishing. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RIPKA, Štěpán. Interview. In: *video.aktualne.cz*. DVTV. 31. 1. 2017. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/bydleni-neni-odmena-za-praci-je-to-zakladni-lidska-potreba-p/r~431ebb56e70311e68114002590604f2e/>
- SINGLY, Francois de. 2009. Mít vlastní pokoj. Ke vztahu mezi prostorem a osobní identitou. *Sociální studia / Social Studies*, č. 4, s. 13-22. ISSN: 1214-813X.
- SNOPEK, J. a kol. 2014. Systém sociálního bydlení v České republice. Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení [online]. [cit. 2019-06-10]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/dokumenty/platformapozicni-dokument2014.pdf>
- STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. 1999. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Vyd. 1. Boskovice: Albert. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- STRNADOVÁ, Veronika. 2011. Sociální fungování dětí, svědků domácího násilí, v kontextu školských zařízení pro děti od 3 do 18 let. Brno (diplomová práce). Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- ŠTĚPAŘOVÁ, Ema. 2005. Specifika romské rodiny. In: *zkola.cz* [online]. 22. 8. 2005 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/rodice/socpatologievy/rasismus/Stranky/Štěpařová,-Ema-Specifika-romské-rodiny.aspx>

TUČKOVÁ, Barbora. 2015. Sociální bydlení jako otázka lidských práv. Brno (diplomová práce). Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Katedra ústavního práva a politologie.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2012. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

VOJTĚCH, Adam. 2019. Zdravotní gramotnost sociálně vyloučených má zvýšit projekt za 240 milionů. In: *romea.cz* [online]. 2. 4. 2019 [cit. 2019-06-11]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/zdravotni-gramotnost-socialne-vyloucenych-ma-zvysit-projekt-za-240-milionu>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. [cit. 1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení). [cit. 5. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128>

Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). [cit. 27. 5. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-198>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). [cit. 1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

ZLONICKÝ, Jan. 2016. Sociální bydlení – proč a jak?. In: *socialniprace.cz* [online]. 30. 6. 2017 [cit. 2019-06-01]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=1&clanek=856>